SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU

KNJIŽEVNE NOVINE

ORGAN SAVEZA KNJIŽEVNIKA JUGOSLAVIJE

GODINA III
BROJ 41

Uredništvo Francuska 7 tel. 28-098
Administracija Francuska 5 tel. 28-190

BEOGRAD, UTOREK, 10 OKTOBAR 1950

LIST IZLAZI JEDANPUT NEDELJNO

PRIMERAK
4 DINARA

MARKO MARULIĆ

Povodom petstogodišnjice rođenja

Ivan Meštrović: Marko Marulić

Jedna je od karakterističnih crta našega humanizma, njegov organički postanak i razvitak, i ta će crta bez sumnje postati još uočljivija, kad jednom bude napisana dublje dokumentovana historija toga pokreta u našim krajevima nego što je imamo danas. Za razliku od nekih manjih zemalja, na primjer, susjedne i s nama u prošlosti usko povezane Ugarske, gdje su **studia humanitatis** bila u svojim početcima djelo visokih dvorskih krugova, naročito visokih prelata, nemajući dubljega oslonca u slabo razvijenoj građanskoj klasi i ne izazivajući paralelnog razvitka književnosti u narodnom jeziku, naš je humanizam, ma koliko bio prostorno ograničen na krajeve slobodne od Turaka, nastao kao prirodna posljedica višestoljetnog razvitka građanske klase u starim autonomnim komunama, razvijajući se u gradskim sredinama bez patronata feudalaca i praćen naglim bogatim razvojem književnosti u narodnom jeziku na prijelazu iz XV u XVI stoljeće. Ta je organičnost u razvitku i historijska uvjetovanost (koja dakako ne isključuje talijanskih utjecaja, jakih u čitavoj Evropi) vidljiva čak i u lokalnim nijansama hrvatske književnosti onoga doba, sasvim u skladu sa sporijim ili naglijim društvenim razvitkom pojedinih gradova. Ona se očituje i u djelovanju Marka Marulića, čiji lik ne bi bio razumljiv kad se ne bi imale u vidu sve ove činjenice.

Rođen 1450, Marulić je pripadao starijoj generaciji naših pisaca XV stoljeća, prvoj koja se pod utjecajem tada već jako razbuktalog humanizma probijala do novih kulturnih vidika. Živeći u gradu, koji su 30 godina prije njegova rođenja poslije dugih i promjenljivih borba konačno zauzeli Mleci, skučujući mu ekspanziju, i kojemu su već bili na vidiku Turci, on se do novih perspektiva probijao sporo i mučno, sporije nego njegovi nešto mlađi suvremenici u vedrijem Hvaru i slobodnom Dubrovniku. Njegova su moralnodidaktička djela, koja su mu pronijela glas po čitavoj katoličkoj Evropi, jasna svjedočanstva o njegovoj dubokoj povezanosti s ideologijom srednjega vijeka. Njegovi su kraći spjevovi u najviše slučajeva starački poučni i puni moraliziranja i asketskog tona, postajući topliji samo onda kad ih diktira patriotizam, kao u »Molitvi suprotiva Turkom«. Jaz između njih i pjesništva njegovih mlađih suvremenika veći je negoli jaz između njih i hrvatskog duhovnog pjesništva s kraja srednjega vijeka. I iz spjeva »Dobri nauci«, gdje šiba poroke svećenstva, govori više kršćanski moralist nego superiorni humanist koji razgolićuje ono što je u sebi nadvladao.

S druge strane, i u isto vrijeme, Marko Marulić je ipak bio i humanist i poznavalac klasika kao malo koji od naših pisaca. O tom svjedoče već sama njegova latinska djela, i to ne samo rječita poslanica papi Hadrijanu VI, u kojoj ga moli za pomoć protiv Turaka, nego i moralnodidaktički spisi, kraj sve njihove srednjevjekovne ideologije. Jezik i stil tih djela, iako ga još nitko nije dublje analizirao, uveliko se razlikuje od jezika i stila popa Dukljanina, Tome arhiđakona i drugih srednjevjekovnih kronika; tako je mogao latinski pisati samo čovjek, koji je prošao školu starih klasika i koji je u svojoj biblioteci imao **Elegantiae latinae linguae** Laurencija Valle. Marulić je takvu školu prošao već u najranijoj mladosti u Splitu gdje se, kao i u drugim našim gradovima onoga doba, poznavanje klasika također već smatralo temeljem više obrazovanosti. On je već u školi humaniste Tideja Acciarinija u Splitu napisao i svoje prve latinske stihove, a kad je 1477 izašla prva štampana zbirka latinskih pjesama jednog našeg humanista, Šibenčanina Jurja Šižgorića, on ju je oduševljeno pozdravio, govoreći pritom sa zanosom o starim pjesnicima. Skupljanje rimskih natpisa, lutanje s prijateljem Dminom Papalićem po solinskim ruševinama, divljenje rimskoj arhitekturi i meditacije nad njezinim ostacima odaju isto tako humanistu kao i bogata knjižnica, u kojoj su pored srednjevjekovnih kršćanskih djela bili obilno zastupani stari klasici i suvremeni humanisti. Slične su humanističke težnje jasno vidljive i u čitavom onom krugu kojemu je najistaknutiji član bio Marulić i kojemu su pored njega pripadali njegov biograf i latinskohrvatski pjesnik Franjo Božičević-Natalis, poznati govornik Toma Niger, Dmine Papalić (koji je Mariliću donio rukopis Hrvatske Kronike da je prevede na latinski) i više drugih; na žalost je to vrenje i kulturno buđenje zbog nazadovanja mletačkih gradova više obećavalo nego što je u samom Splitu kasnije bilo ostvareno.

Premda je ovo istovremeno ostajanje u ideološkim tradicijama prošlosti i prijanjanje uz humanizam bilo kod Marulića uvjetovano sredinom i vremenom, ono ipak nije bilo samo naša i osamljena pojava. Razvijajući se u feudalnim okvirima i pod okom još uvijek jake crkve, građanska je klasa i tada i još dugo vremena ipak ulazila u kompromise s feudalnim silama, kojima je ideološki podrivala temelje. Odatle različito reagiranje humanista: dok su jedni, kao Petrarca, doživljavali sukob između starog i novog kao unutrašnju dramu i razračunavali se s njim, dotle su drugi išli dalje svojim putem ostajući u sebi ravnodušni prema učenjima crkve, makar i ne prekidali formalno s njom, a treći, kao naš Marulić, pomirivali staro i novo bez unutrašnjih sukoba i nemira. Pa ipak je humanizam i ljubav za klasičnu starinu bio i u umjerenim oblicima sa rigoroznog stajališta crkve druženje s đavolom, i dovodio u krajnjim konsekvencijama ipak do svjetovnih pogleda, od kojih je samo jedan korak do odmetničkih misli. Ma da Marulić nije učinio ovog poslednjeg koraka, ipak je u jednom dijelu njegove poezije kumovala klasična kultura, i gdje god se to događalo, postojao je i on svjetovniji i životniji, ali u isto vrijeme i umjetnički zreliji. Toga je vrlo vjerojatno bilo naročito u njegovim latinskim pjesmama, gdje se, kako se čini, intimnije ispovijedao nego u stihovima u narodnom jeziku. Nevolja je u tom što nam je njegova latinska poezija još uvijek samo manjim, upravo neznatnim dijelom poznata, ali i u nekima od poznatih pjesama prepoznajemo Marulića bez govorničke toge, o kojem govore i najnoviji podaci o njegovu praktičnom životu. Iz tih stihova govori čovjek koji mrzi nerad i cijeni tjelesno i duševno zdravlje, ali i ugodnosti života u prirodi i obilna stola, kako se vidi iz lijepe poslanice iz Nečujma prijatelju Božičeviću u Splitu. Klasici su, naročito Vergilije, kumovali i njegovim epskim spjevovima, i na tom je području dao najbolje od svega što je napisao. Njegova je **Davidijada** jedan od brojnih tadašnjih spjevova kakve su pisali pomirljivi humanisti, opjevavajući klasičnim stilom kršćanske predmete, a već u prvom i dosad jedinom poznatom pjevanju ima lirskog poleta i živih situacija koje stoje visoko iznad njegovih moralnodidaktičkih pjesama. Ali najsretnija je bila Marulićeva misao da stvori slično i na narodnom jeziku, ugledajući se — kako piše u predgovoru »Judite« — s jedne strane u stare hrvatske pjesnike pobožnih legenda, a s druge u klasične pjesnike. Na sreću ovo posljednje nije ostalo (kao što je često bivalo kod humanističkih pjesnika) ili je samo ponekad ostalo mehaničan odzvuk i spoljašni ukras; klasični je utjecaj ovdje zaista bio na mahove udar koji nađe iskru u kamenu. On je to bio već u prvom pjevanju, tečnom i impresivnom, ali i kasnije izronjuju u toku pripovijedanja iz običajnih amplifikacija legende, u koje Marulić i ovdje upada, pojedine plastične i jasne slike ljudi i ljudskih zbivanja. To biva naročito u čestim poredbama, koje kod klasičnih pjesnika često djeluju kao samostalne žive slike, redovno nadahnute viđenim i doživljenim. Tako je Marulić već kao pedesetogodišnjak našao konačno na mahove svoj vlastiti pjesnički izraz u »Juditi«, koja je odonda pa do danas prvenstveno vezana s njegovim imenom.

Stvarajući na prekretnici dviju epoha u naprednoj, ali dosta uskoj i zatvorenoj sredini koja se oko polovine XV stoljeća stala buditi na nov kulturni život, Marulić je bio pretstavnik prve faze našega humanizma, još duboko povezanog s tradicijama prošlosti. Nadovezujući s jedne strane na hrvatsko duhovno pjesništvo skraja srednjega vijeka, on je s druge strane, obogaćen klasičnom književnom kulturom, učinio prvi korak prema novom vremenu, iako samo kao pjesnik, a ne i kao ideolog. Dalji je razvitak književnosti tekao brže i naglije; dok se Marulić polagano probijao do svojeg konačnog izraza i istom 1501 stvorio svoje glavno pjesničko djelo, oslobađala se mlađa generacija oko njega lakše i odlučnije od naslijeđa prošlosti, ali ni njihova nova ostvarenja nisu ipak potamnila ime pjesnika »Judite«.

Mihovil KOMBOL

Proslava petstogodišnjice rođenja Marka Marulića

U Splitu je održana proslava povodom petstogodišnjice rođenja velikog hrvatskog pesnika Marka Marulića. Na svečanoj akademiji govorili su pretsednik odbora za proslavu Dr. Antun Barac, u ime Gradskog narodnog odbora Mile Ivančić, a zatim je Dr. Grga Novak održao opširno predavanje o pesniku i njegovom dobu. U nedelju su položeni mnogobrojni venci na spomenik Marka Marulića. U palati Papalića, savremenika i prijatelja Marulića, otvorena je izložba pesnikovih dela. Na ovoj izložbi nalazi se i jedan primerak prvog izdanja »Judite«, koji je štampan 1521 godine. Gosti i posetioci proslave posetili su luku Nečujam, gde je otkrivena spomen ploča na kući u kojoj je pesnik napisao »Juditu«.

DVE NAŠE TRAJNE TEKOVINE

Živan Milisavac

Tiho i skromno ušli smo u jednu od značajnih godišnjica naše stoletne kulturne aktivnosti. Ove godine se navršilo sto dvadeset pet godina od pojave našeg najstarijeg živog časopisa — **Letopisa Matice srpske**, ranije **Srpskog letopisa**, a uskoro se navršava isto toliko od osnivanja najstarije žive kulturno-naučne ustanove kod nas — Matice srpske. Sto dvadeset pet godina! Ne, ne može se reći da je to mnogo, ni u našim, jugoslovenskim razmerama. Mi možemo beležiti i pet stotina godina — i više nego toliko! — naše književne aktivnosti ili, recimo, slikarskog stvaralaštva. A u našoj novijoj kulturnoj istoriji ima značajnijih datuma, koji su označavali burne prelome i snažne zaokrete u pravcu progresa. Oni su i obeleženi i obeležavaju se kao opštenarodne kulturne svetkovine.

Značaj Matice srpske, kao i **Letopisa**, prelazi granice jednoga kulturnog ili kulturno-naučnog društva, odnosno literarnog ili literarno-društvenog časopisa, po svemu onome što su nam oni sačuvali i preneli iz vremena prekida sa srednjovekovnom kulturom i shvatanjima; po njihovom udelu u stvaranju naše nove nacionalne književnosti, umetnosti i kulture uopšte; po tome, najzad, što su oni dokumenat visokog kulturnog dometa našega naroda i u poređenju sa mnogim drugim narodima.

Da li se može ne naglasiti za srpski narod tako značajna činjenica da se već 1824 (sa datumom za 1825 godinu) javlja srpski časopis — posle neuspelog Orfelinovog pokušaja sa **Magazinom** — koji traje, evo već punih 125 godina, uprkos mnogim društvenim i političkim menama, borbama i tragedijama, kroz koje je prošao naš narod? Ovo se mora odmah, bez kolebanja proširiti i na Maticu srpsku, osnovanu samo godinu dana kasnije — 1826 godine — koja je **Letopis** prihvatila u kritičnom trenutku po njegov opstanak, iznela ga i sa uspehom pronela kroz sve naše nacionalne i društvene krize i nevolje. I koja je — treba to odmah dodati — proširila krug svoga zaštitničkog interesovanja mnogo dalje, na celu književnost i kulturni život uopšte, jer njeno »namjerenije jest raprostranenije književstva i prosvetenija naroda srpskog, tj. da se knjige srbske rukopisne na svet izdaju i rasprostranjavaju, i to sad i od sad bez prestanka za svagda«. Za ostvarenje toga cilja Matica srpska borila se, nekad sa više nekad sa manje uspeha i razumevanja, tokom cele svoje duge istorije, do danas.

Do naših dana se očuvala zabluda da je Matica srpska osnovana radi spasavanja **Letopisa**; o njoj je često, — povodeći se za pesmom »Put« od Branka Radičevića, nastalom u vreme kada su se sve vrednosti cenile kroz prizmu jote i debeloga jera, — izrican nepovoljan sud; o njoj su se izricale i preterane pohvale i prestroge osude, jer je ona uvek bila u centru zbivanja, u vrtlogu kulturnog života srpskog naroda u krajevima preko Save i Dunava. Ona je bila poprište ličnih ambicija, suparničkih grupa i protivničkih političkih partija od prvih dana, kada su iz nje istupili njeni prvi osnivači, pa do ovoga poslednjeg rata. Stoga njena fizionomija i nije sasvim jednostavna, niti razvoj uvek ravnomeran. Zato i ima u njenom životu, — a zar bi bilo čudo da nema? — i zastoja, i praznina, i tamnih pega. Ali izvucite ono osnovno što je Matica činila i učinila, izdvojite glavno od sporednog — i njena uloga postaje očigledno pozitivna i značajna.

Sigurno je da je uzbudljivi signal rodoljubivog i kulturnog novosadskog profesora Georgija Magarašević, osnivača **Serbske letopisi**, izazvao pohvalnu zabrinutost nekolicine peštanskih trgovaca za sudbinu ovoga časopisa. Ali se već tada, i ranije, i u nekim drugim krugovima izvan kruga osnivača Matice srpske razmišljalo i raspravljalo o pitanjima unapređivanja književnosti, o proučavanju narodne istorije, izučavanju srpskog jezika, o mogućnostima organizovanja učenih Srba na izvesnim važnim kulturnim poslovima, o potrebi i važnosti osnivanja srpskog učenog društva. A uspešna akcija Mađara na osnivanju mađarskog učenog društva — kasnije akademije nauka — potstakla je i Srbe da ne izostanu iza svojih suseda sa kojima su se dotle sa uspehom takmičili. Ovaj časni zadatak bio je namenjen Matici srpskoj.

Pomagati pisce izdavanjem i nagrađivanjem njihovih dela, prosvećivati narod širenjem jevtinih knjiga, podizati novu srpsku inteligenciju, iz građanskih redova, davanjem pomoći i stipendija, — to su bili osnovni ciljevi i zadaci namenjeni Matici srpskoj, na koju se gledalo kao na buduće srpsko učeno društvo. U sklop ovih zadataka, kao razumljivo samo po sebi, ušlo je i izdavanje **Serbske letopisi**, glavnog i tada jedinog glasila ne samo ovoga novog društva, nego i srpskog prosvećenog društva uopšte. To su zadaci koji su bili ne samo važni, — oni su uvek važni — nego i hitni, jer je građanskoj klasi, koja je krupnim koracima išla ka preuzimanju političkog vođstva naroda, bilo potrebno da ima svoju inteligenciju, svoje pisce i svoje umetnike.

Ta inteligencija, koja će »o svakoj stvari slobodno misliti i rasuđivati«, bila je preka potreba jednoga društva koje je imalo pune magaze, čije su lađe plovile mnogim i dalekim pritokama Dunava čiji su dugački karavani stizali do najudaljenijih evropskih trgovačkih centara, ali koje u svome narodu nije imalo nikakve moći ni uticaja. Sva politička vlast, ukoliko se moglo govoriti o političkoj vlasti kod naroda bez države i nacionalne slobode, bila je u rukama klera. Sva duhovna vlast bila je takođe u rukama klera. Ono malo inteligencije što se otelo ispod uticaja crkve otišlo je u strane zemlje u kojima su se mnogi istakli kao značajni prosvetni i naučni radnici. Inteligencija u zemlji bila je, u ovom ili onom vidu, pod uticajem i tutorstvom crkvenih vlasti. Crkvi su pripadali bogati fondovi iz kojih su se finansirale škole, učitelji, nastavnici. Teret koji je građanstvo decenijama osećalo od ovakvih odnosa pretvorio se u nepodnošljive okove. Spor između građanstva i klera, koji traje još tamo od početka XVIII veka, rasplamsavao se često u otvorene sukobe, a stalno dovodio do neprekidnog jačanja zategnutosti. Tako je novosadsko građanstvo, na primer, uprkos carevoj želji i mitropolitovoj volji uporno insistiralo na osnivanju gimnazije, odbijajući najenergičnije blagonaklonu ponudu za podizanje bogoslovije. I Matica srpska, koju su osnovali peštanski trgovci u saradnji sa mladim pravnikom Jovanom Hadžićem, imala je da bude jedno od uporišta građanstva na kulturnom frontu protiv prevlasti crkve. A fondovi koji su počeli da se grupišu oko Matice imali su da budu materijalna osnova za izgradnju jedne svetovne i građanske kulture nasuprot crkvenoj, jer naša građanska klasa na početku XIX veka nije još mogla pomišljati na otvorenu borbu s crkvom — do koje je došlo pola stoleća docnije — za preuzimanje uticaja nad svetovnim poslovima, pa prema tome i nad narodnim fondovima.

Matica srpska, čedo probuđene građanske klase, pokazala se revnosnim čuvarom poverene joj imovine, i to u tolikoj meri da je vremenom tome zadatku posvećivana veća pažnja nego drugim važnim pitanjima. Ali je za ono vreme ovo poslovanje bilo od prevashodne važnosti. Iz tih fondova, u prvom redu iz Tekelijanuma, školovale su se generacije naše inteligencije, koja je korisno poslužila ne samo Srbima u Austriji — kasnije Austrougarskoj — nego i u oslobođenoj a kulturno zaostaloj matičnoj zemlji — Srbiji. Za nepunih sto godina Matica je, pomoću stipendija iz svojih fondova, dala 12 profesora univerziteta, 15 državnika, političara i publicista, 8 književnika, 10 umetnika, 37 inžinjera, 45 lekara, 30 profesora, 62 pravnika, itd. Ova se inteligencija najvećim svojim delom odužila svome narodu aktivnim učešćem u javnom životu i korisnim delovanjem na političkom, kulturnom i umetničkom polju.

Zahvaljujući naporima rodoljubivog srpskog građanstva i trudu nove srpske inteligencije, Matica srpska je postala riznica tekovina naše narodne kulture i žarište kulturnog i prosvetnog života naroda koji, tada, od države nije mogao očekivati razumevanje i pomoć. Ona je već 1847 godine počela stvarati biblioteku, koja je danas među najvećima u zemlji; u njoj su se očuvala pisma i mnogi drugi dokumenti naših književnika, umetnika i drugih kulturnih i javnih radnika — dragoceni izvori za izučavanje naše kulturne prošlosti; iz prvobitne zamisli čuvanja portreta Matičnih dobrotvora razvila se do danas značajna galerija naše novije likovne umetnosti, itd. To je — pored glavnog zadatka Matice srpske, izdavanja knjiga i **Letopisa**, koji je ona obavljala nekad sa više nekad sa manje uspeha — značajno kulturno nasleđe koje nam je predala Matica iz prvog stoleća svoga života i delovanja. To je u isto vreme i njen veliki doprinos našim opštim kulturnim naporima u budućnosti.

Na tim temeljima razvija se i radi današnja Matica srpska. Rasteretivši se zadataka i briga koji su je pritiskali u tuđinskoj državi — a ni stara Jugoslavija se u odnosu na Maticu nije mnogo razlikovala od tuđinske vlasti — Matica srpska je tek danas, u oslobođenoj zemlji, mogla da punim zamahom razvije svoju plodonosnu delatnost. Narodna ustanova po svojim prvobitnim i stalnim ciljevima i zadacima, deleći sudbinu svoga naroda u njegovim najtežim danima, ona se sada, logično, prvi put oseća kao slobodna ustanova slobodnoga naroda, kao jedan — i ne beznačajan — deo u opštem kulturnom sklopu srpskoga naroda. Otuda je u oslobođenoj domovini i bio moguć procvat njene delatnosti do razmera neslućenih u prošlosti. Za ovih pet godina rada u svojoj, narodnoj državi, Matica srpska je postigla više — i pored svake hvale dostojne predužimljivosti i požrtvovanja tadašnjih trudbenika — nego ranije za decenije pa i za celo proteklo stoleće na onim poljima svoje delatnosti koja su se i u novim i izmenjenim prilikama pokazala kao živa potreba. I tek sada je, ustvari, realizovana ideja i san njenih osnivača: u novoj Matici je osnovano Naučno odeljenje, koje treba da povuče celokupnu Matičnu delatnost novim pravcem — ka izučavanju te bogate, raznovrsne i mnogostrane društvene, političke i kulturne aktivnosti našega naroda na severu od Save i Dunava. Toj svrsi treba da posluži i sve ono nakupljeno blago u toku proteklih sto dvadeset pet godina — i knjige, i umetnički objekti, i arhivski materijal, a isto tako i **Letopis Matice srpske**, koji je bogata riznica naših naroda i postignuća u prošlosti, jer su kroz njega ta postignuća registrovana i čuvana današnjim i budućim pokolenjima.

Makedonija

Uz dan ustanka

Ona beše zvuk od pesna
dedo što ja peel,
posle stana vlažen okop
kaj što krv se lee.

2

Kraj seloto brezite zemnat —
od detstvoto drugački naši.
Niv polnokjta gluva i nema
i našata sudba gi plaši.

I majkite zemnat do pragot
a mislite nivni se rojat:
o, koga ke otide vragot,
i koga ke završi bojot.

Vo vodite orizot gnie
a slabi se racete nivni
Nad seloto večerta spie,
sal šumolat zrelite slivi.

Koj rakija luta ke peče,
koj ambari novi ke gradi?
Koj ovaa studena večer
ke zatopli majčini gradi?

3

Vo okopot zora sleta
(zorata e ptica).
Pred okopot brezi-četa,
pred brezite-žica.

Brezite se beli momi
v nevestinska ruba.
Takvi brezi ima doma
silno jas gi ljubam.

Može bi i zad niv tamu
okop nov se vie...
Za niv tate ili mama
može bi se bie.

4

No zar beše samo zvuk od pesna
tažna pesna dedo što ja pee?
I zar beše samo okop vlažen,
okop svien kaj što krv se lee?

I zar može utre da e ona
samo karta na školskiot zid,
koga mina niz borbata so nas
preku sekoj dol i sekoj rid?

Koga gledav vo brezite beli
mislev kolku ona ke e srekjna
Štom se setev za maloto selo
i ona me, znaev, doma čeka.

5

Ona beše zvuk od pesna
dedo što ja pee,
a sega e zrela esen —
zlatno klasje lee...

Srbo IVANOVSKI

MATERIJALI SA „LETNJIH SUSRETA“ U DUBROVNIKU

Društveni zadaci i sloboda umetničkog stvaranja

Edit Toma

Htela bih da se izvinim zbog dveju stvari. Pre svega što čitam ovaj tekst: ja ne umem da govorim pred publikom i ja bih se mnogo teže snašla nego što su se naši prijatelji Jugosloveni snašli juče govoreći jezikom koji im je ipak stran. Zatim što izlažem neke primedbe koje, posle jučerašnje diskusije, mogu izgledati, u izvesnom smislu, zastarele. Ja sam ih pokretala u više mahova unutar Francuske komunističke Partije, čiji sam član bila do decembra 1949 godine, a da nisam nikad postigla da se o tome ozbiljno diskutuje, a mene je veoma dragoceno da ih mogu izneti danas pred javnost i u takvim uslovima da nemam utisak da izneveravam stvar koja nam je draga iznad svega: stvar međunarodnog socijalizma. Ja vam na tome zahvaljujem.

Marks i Engels istakli su primarnost ekonomskih faktora. Njihovi prethodnici, francuski socijalisti utopisti, ukazali su na njihov značaj, ali ne ulazeći se u posledice. Zasluga je Marksa i Engelsa što su jasno ustanovili da iz promena u ekonomskoj bazi proističu novi oblici u književnosti i u umetnosti, nove pravne forme, nove etike, nove religije.

Ali mora se priznati da njihovo delo, ma koliko genijalno bilo, ostaje u tom pitanju nepotpuno. Njihovi naslednici prezauzeti hitnim političkim zadacima, nisu ovim pitanjima posvetili svu potrebnu pažnju, ili su ih rešavali na jedan čisto pragmatičan način, u funkciji taktike momenta. Daleko od toga da utvrde analizom činjenica istinu marksizma uzetu kao metodu naučnog istraživanja, zadovoljavali su se vrlo često teoriskim i simplicističkim objašnjenjima i iz toga su izvlačili zaključke koji su bili veoma sudbonosni u oblasti etike kao i u oblasti literature i umetnosti.

Etika i Estetika su mnogo srodnije no što se to često smatra: jedna i druga potiču iz onoga što je najdublje u individualnoj svesti. A iz ukupnosti individualnih svesti stvara se svest masa za koju se tvrdi da ih odražava i u isti mah preobražava.

Nema sumnje zato što su se ovi problemi do krajnosti uprostili, zato što su svedeni na grube šeme, zato što se mislilo da će se političke parole moći da nature kao neka marka paste za zube ili sapuna, staljinske komunističke partije beleže danas osetne gubitke. Oni su zaboravili da ljudi nisu marionete čiji se konci mogu lako povlačiti, već da ih treba i ubeđivati. Ubeđivanje je više umetnost no nauka. Propaganda nije ni jedno ni drugo.

Etika se našla, na primer, svedena na jednu jedinu rečenicu: »Dobro je ono što služi stvari proletarijata«. To je povuklo, malo po malo, komuniste staljinske poslušnike da koriste falsifikovanje i laž kao metodu vladavine. Najočiglednija, najvidnija, najveća, najteža laž je ona laž koja prestavlja Jugoslaviju kao fašističku zemlju i one koji je brane u svetu kao izdajnike, prodane duše, policajce, obolele zločince, rečnik koji, uostalom, počinje da se aba i da više nikog ne obmanjuje.

Laž povlači laž. Šta se može očekivati od jedne revolucije koja ima istinu istorije za sebe a koja međutim upotrebljava postupke koje su Hitler i Gebels tako sjajno usavršili da bi branili neodbranjive interese kapitalizma.

Ovo uvođenje falsifikovanja i laži u sve oblasti, ovo odbijanje da se ispituju činjenice u njima samima, ovaj delirijum interpretacije psihijatrima tako dobro poznat kod bolesnika koji su prekinuli vezu sa stvarnošću, ovo opisivanje stvarnosti onakvom kakva bi se želela da je, a ne onakvom kakva je, evo, to su znaci ove nove dečje bolesti staljinskog komunizma.

Vratimo se dakle na osnove marksizma, ne brinući se za falsifikate koje on mora da trpi svakoga dana.

Marks i Engels su pisali u **Nemačkoj ideologiji:** »Stvaranje ideja, pretstava svesti, pre svega proističe iz materijalne delatnosti i materijalnog opštenja ljudi, jezik je stvarnog života. Pretstava, misao, duhovni odnos ljudi pojavljuje se čak i ovde kao emanacija njihovih materijalnih odnosa«.

Ako je ova činjenica istinita u oblasti statistike, pitanje izgleda mnogo manje jednostavno kada se spustimo na nivo individualne svesti. Kako objasniti, na primer, činjenicu da, zadržimo li se isključivo na planu ekonomske uslovljenosti, svi radnici ne pripadaju Komunističkoj partiji? Kako objasniti da su izvesni intelektualci buržoaskog porekla potpuno i bez rezerve prihvatili komunizam? Istorija nam pruža druge primere. Protestantska reforma u XVI veku izgleda marksističkim istoričarima kao duhovni izraz razvoja kapitalizma u borbi protivu feudalizma. Neka bude. Međutim, nalazimo u istoj varoši, u Francuskoj, u istom trenutku na kraju XVI veka, katoličke trgovčiće i protestantske trgovčiće, katoličke plemiće i protestantske plemiće. Kako objasniti te razlike u ideološkom stavu kod ličnosti koje pripadaju istim društvenim klasama. Ako bi ta teza potpuno bila tačna, sve bi zanatlije trebalo da budu protestanti, svi plemići katolici. Činjenice govore da uopšte nije tako. Treba dakle upotpuniti objašnjenje stvarnosti, kada se spustimo na nivo individualne svesti.

Ta užurbana, šematska, uostalom zgodna, ali lažna vizija i navela je Sovjetski Savez i partije Kominforma da preduzmu u pogledu umetnosti i literature mere čiji je neuspeh očigledan. Jer umetnost i literatura potiču upravo iz onoga što je najosobenije u individualnoj svesti.

Da ekonomskim i socijalnim preobražajima odgovara preobražaj u umetnosti i literaturi, o tome nam istorija neprekidno svedoči. Ali ovi preobražaji ne idu uvek istim ritmom. Francuskoj revoluciji koja oslobađa individuu svih tragova feudalne strukture, koja je izdvaja i svodi na nju samu, odgovara na literarnom i umetničkom planu veliki period romantizma: jadikovka čoveka koji je umesto slobode našao usamljenost. Revolucija u umetnosti i literaturi prati zaista revoluciju i izražava je, ali sa izvesnim zakašnjenjem od nekih tridesetak godina.

To je zato što se jedan roman, poema, slika ne mogu praviti kao propagandni leci ili novinski članci. Njihovo stvaranje oslanja se na najtananija i najkompleksnija vrenja duše. Ako upotrebljavamo ovaj starinski i neodređeni izraz »duša«, to nije što bih mu želela dati metafizički sadržaj već zato što treba dati neko ime ljudskom duhu, posmatranom ne samo u njegovim jasnim i razgovetnim idejama, već i u njegovoj osećajnosti i njegovoj potsvesti.

Pisac, dakle ne čini ono što bi želeo već ono što može, ma kakve bile njegove pretenzije da bude mašina preciznosti. Katkad rezultat njegovog dela ide protivu njegovih tendencija, njegovih shvatanja, njegovog ukusa. Balzak je svakako najfrapantniji primer: katolik, monarhista, on je znao da naslika sa oporom svirepošću moralno i intelektualno opadanje aristokratije, kojoj je, međutim, bio toliko naklonjen. On je umeo da razgoliti uspon likujuće buržoazije. Njegovu veličinu čini to što je odbio, ma kakve bile njegove naklonosti, da pravi pokroviteljsku i moralizatorsku literaturu. On se zadovoljio da gleda oko sebe, da skupi u snopove činjenice koje su u svojoj celini mogle samo da mu se ne dopadaju.

Mi danas vidimo pod imenom socijalističkog realizma, onakvog kakvog nam ga propoveda SSSR i podražavajući njemu komunističke partije Kominforma da se događa obrnuto. Pod imenom socijalističkog realizma zahteva se od pisca da slika ne društvo onakvo kakvo je sa svim njegovim unutarnjim protivrečnostima koje traju, već jedno idealno društvo u kome su svi problemi već rešeni, gde je sovjetski heroj plemenit, istinoljubiv, hrabar, itd., gde je klasni neprijatelj nizak, lažljiv, podao, itd., kao na anziskartama ili u romantičnoj melodrami.

Na sve to nailazimo čak i na planu osećanja. Sovjetska literatura nam pruža već od pre više godina moralizatorsku sliku intimnog života sovjetskih građana: porodica, rad, otadžbina, idilične zajednice pune vernosti i istrajnosti. Tu se radi još i o tome, ne da se naslika jedna epoha, već da se perom u ruci odbrani zakon iz 1944 koji učvršćuje porodicu, da se obavlja delo moralisanja, ne opisivanja i objašnjavanja; da se ide putem moraliste, a ne umetnika ili naučnika koji istražuje i izražava svet u kome živi. U Francuskoj mi poznajemo dela iste vrste: Anri Bordo i Rene Bazen dali su nam primere još pre no što je većina komunističkih pisaca pošla istim putem. Ne računajući mnogobrojna dela za bezazlene devojke, koje imaju za cilj, kao što se zna, da se bez opasnosti mogu dati u svačije ruke.

Naravno, ne vidi se zašto bi se, kao što tvrdi Anre Žid, od dobrih osećanja nužno morala stvarati rđava literatura. Jer mi vidimo naprotiv u Francuskoj da rđava osećanja mogu da pruže bljutavu, i da budu izvor gnusne literature.

U jednom dobrom romansijeru može postojati i moralista. Ali mu se moraju ostaviti mogućnosti da postane i bude ono što je ustvari; da izabere ružu ili kupus ili da izabere da ništa ne bira i da opiše u isti mah ružu i kupus, to jest ukupnost stvarnosti.

Ne treba, uostalom, verovati da romansijer može izabrati ono što je, kao što, bez sumnje, ni trgovčići XVI veka nisu birali da budu protestanti ili katolici.

Treba radije pretpostaviti da su ekonomski uslovi nedovoljni da objasne ono što su i da na drugoj strani treba tražiti druge odlučujuće faktore: biološke, psihološke, uticaje svake vrste koji definišu jednog čoveka isto toliko a možda i više od njegove pripadnosti jednoj društvenoj klasi.

Romansijer komunista buržoaskog porekla, na primer, ima za sobom čitavo iskustvo koje potvrđuje u njegovim očima vrednost komunizma, jer je on pristupio Partiji, a to ga istovremeno sputava i ograničava. On će često dublje osetiti opadanje klase iz koje dolazi i koju je odbacio, negoli pobedonosni uspon klase kojoj je, s druge strane, pristupio. Otuda duboka i sentimentalna težnja ka pesimizmu i očajanju, ma da mu razum jasno pokazuje pobude koje ljudi imaju da se uprkos svega nadaju, ma da ga njegov razum goni da se opredeljuje za novog čoveka. Iz ovog dualizma proizilazi dosta tragično iskustvo koje odgovara razdiranjima njegovog položaja između sveta koji se svršava i drugog koji počinje tek da se rađa u užasnim trzajima.

Pisac, dakle ne bi mogao da se odrekne bogatstva svoje osobene osećajnosti, a da se istovremeno ne odrekne svojstva romansijera ili pesnika, to jest da se ne odrekne ispunjenja svoje sopstvene sudbine.

Ako se prizna da su ovi uslovi neophodni, da li onda književno ili umetničko delo odgovara uvek neodložnim zahtevima borbe proletarijata u jednom određenom trenutku? To nije očevidno. Ali ukoliko je jedno delo autentično, dakle značajno, ono će svakako naći svoje mesto u istoriskom procesu koji se prostire pred nama u perspektivi godina.

Međutim, kominformističke komunističke partije, podražavajući SSSR, isuviše često daju poleta knjigama punih dobrih namera, ali prosečne umetničke vrednosti, jer se autor nije usudio da uvidi i da primi neophodne uslove svoga stvaralaštva. Otuda brzoplete površne šeme, isečene na brzu ruku od kartona, bez težina, bez dejstva.

Jedan romansijer koji smatra da opisuje celokupnu stvarnost ne sme ostaviti po strani političku i ekonomsku borbu koja je istorija našeg vremena, kao ni fizičke ni psihičke uslove svojih ličnosti: ta psihologija koju romansijeri današnjice, marksisti ili ne, smatraju nevažnom, kao da je svaka individua samo neka bezoblična maglina, neka gusenica koja neprekidno ide svojim putem pod tuđim i ledenim pogledom šetača. To znači okrenuti leđa onom humanizmu, onom punom otkriću čoveka, koji bi trebalo da bude naš, ako reč komunizam ima nekog smisla i ako podrazumeva priznavanje dubokog ljudskog bratstva.

Ne radi se, dakle, ovde o odbrani ne znam kakvih apstraktnih sloboda pisca ili umetnika, već naprotiv o skiciranju nužnih zakona njegovog stvaralaštva. Besumnje vredelo bi izbliže ocrtati ih i definisati ih. Ozbiljno vođene ankete kod pisaca i umetnika mogle bi biti polazna tačka ovih istraživanja.

Jedan drugi faktor, o kome komunisti staljinisti neće da vode računa, jeste razmak koji odvaja, u prkos svega, umetnika stvaraoca od široke publike u jednom trenutku koji je upravo trenutak estetskog stvaranja Moguće je da će u budućnosti, kao i u izvesnim epohama prošlosti (u srednjem veku na primer), svest umetnika biti toliko sjedinjena, toliko uvrežena u kolektivnu svest da to razmimoilaženje neće postojati više. Ali mi nismo stigli dotle. Mi živimo na ostacima individualizma.

Primer Sovjetskog Saveza je i ovde značajan. Ako Prokofjeva i Šostakovića ne shvata veliki deo publike, da li je to razlog da ih primoraju da komponuju muziku kao Borodin ili Musorgski, od pre sedamdeset godina i to pod drugim istoriskim uslovima danas sasvim zastarelim.

Betoven, Delakroa izazivali su skandal u svoje vreme. Ako Van Gog nije pristupačan na prvi pogled, da li je to razlog da se osudi Van Gog? Klopka dirigovane umetnosti je akademizam, stagnacija, beskrajno ponavljanje istih formula od strane osrednjih umetnika, dok bi istinski stvaraoci bili primorani da ćute. Svako društvo ima umetnost i literaturu koje zaslužuju. Smatrati ih samo kao sredstvo propagande i ratnih kominikea, znači otvoriti širom vrata banalnosti, ulagivanju, niskosti. Umetnici i pisci istinski stvaraoci primoravaju se na ćutanje.

Treba li zaključiti iz ovoga da vlada jedne socijalističke zemlje treba da se odrekne interesovanja za umet-

(Nastavak na trećoj strani)

Nikola Martinoski: Crtež

Sa maslinovom grančicom u jednoj a mačem u drugoj ruci

Tanasije Mladenović

Živimo u vremenu velikih smutnji i čudnih paradoksa, u vreme jedne velike igre, koja bi mogla da izgleda i smešna kad ne bismo bili svesni svih onih tragičnih posledica do kojih može da dovede čitavo čovečanstvo; gledamo, naime, svakodnevno kako ratni huškači suludo i dramatično, više ili manje otvoreno iil prikriveno, vode dobro smišljeni, podmukli i sverazarajući hladni rat, dok se u isto vreme, od istih ljudi i istih vlada, preko istih propagandnih aparata, istih radio talasa i istih novina, vodi tobožnja kampanja za mir. Izmučeni narodi, koji su tek izišli iz jedne velike svetske klanice, iskrvavljeni i desetkovani, odlučno zahtevaju mir, proklinju rat, ratne strahote i ratna razaranja. Ovu plemenitu težnju naprednog čovečanstva, svih ljudi, dobro su uočili oni kojima je do mira i mirne saradnje među narodima najmanje stalo, kojima takozvana mirovna kampanja i fraze o miru samo služe kao paravan, kao zavesa od dima iza koje se veštio sakrivaju pravi, hegemonistički i ratnohuškački ciljevi. Raskorak između reči i dela, bajke o svojim tobože miroljubivim a tuđim napadačkim namerama, pretnje oružjem i sveopštim razaranjem najdragocenijih plodova ljudskih ruku i ljudske kulture, a tobožnje zalaganje na međunarodnim konferencijama za ukidanje atomske bombe, besomučna trka u naoružavanju pod parolom odbrane mira od napadača, maslinova grančica u jednoj, a mač u drugoj ruci — to je suština čitave ove tobožnje mirovne kampanje kojoj se stavio na čelo Sovjetski Savez.

Pred očima celog čovečanstva odigrava se jedna drama. U toj drami, kao akteri, nastupaju državnici i političari, umetnici svih vrsta i publicisti, novinari i književnici. Sa tribine Ujedinjenih nacija, Generalne skupštine i Saveta bezbednosti, do najmanje međunarodne komisije, usmeno i pismeno, preko radija i štampe, sve do mirovnih kongresa i svakojakih drugih međunarodnih susreta, odasvud i sa svake strane, narodima Evrope i sveta upućuju se apeli, proglasi, čitava bujica govora i reči. Običnom radnom čoveku teško je da se snađe u čitavoj toj propagandističkoj galami, jer neistine se rasturaju i šire drsko, u neviđenim razmerama, bez i malo savesti i stida.

Na poslednjem zasedanju Generalne skupštine Ujedinjenih nacija Višinski je, na primer, posle konstatacije da »današnja međunarodna situacija zahteva isključivo odgovoran odnos prema svojim delima i rečima«, jedva nekoliko trenutaka kasnije, ne trepnuvši i ne pocrvenevši, izjavio doslovno sledeće: »Što se tiče spoljnopolitičkih odnosa, Sovjetski Savez je bio i jeste na stanovištu jačanja prijateljskih odnosa i saradnje sa svim nacijama koje streme istom cilju«.

Koliko je ovo neistinito i u kolikoj je nesaglasnosti sa spoljnom politikom Sovjetskog Saveza, to znaju ne samo narodi Jugoslavije, koji su rezultate te politike najbolje osetili na vlastitom iskustvu, nego i svi dobronamerni ljudi u svetu. Na ovu fantastičnu bajku, drug Kardelj je, razume se, odgovorio konkretnim dokazima, primerima i ciframa.

Uporedo sa ovim i ovakvim istupanjem Višinskog pred najodgovornijim i najvećim međunarodnim forumom, u moskovskoj »Pravdi« od 28 septembra pojavio se i članak sovjetskog književnika Nikolaja Tihonova, onog istog Tihonova koji je, pre bukureštanske rezolucije, napisao knjigu stihova o Jugoslaviji, pa je posle, na zahtev svojih gazda, sam na nju pljunuo. U tom svom članku, pod naslovom »Za mir u celom svetu«, osuđujući, razume se, pravoliniski i jednostrano — kako se to već godinama tamo kod njih radi — samo one agresore koji se nalaze van granica Sovjetskog Saveza, gospodin Tihonov kaže da je akcija za potpisivanje Štokholmskog proglasa potstakla izazivače rata da »pojačaju svoju kampanju bestidnih pretnji, provokacija i diverzija« i na kraju zaključuje: »Treba osuditi agresiju i oružano mešanje spolja u unutrašnje poslove naroda i postići mirno rešavanje korejskog pitanja putem vraćanja na normalnu proceduru Organizacije Ujedinjenih nacija i zabrane ratne propagande«.

Gospodin Tihonov je izvežbani licemer, ali on nikoga neće uveriti u to da ne zna u čemu se sastoji suština korejskog pitanja, Štokholmskog proglasa i one razularene antijugoslovenske propagande koja se već godinama vodi iz Sovjetskog Saveza i zemalja njegovih satelita. Gospodin Tihonov neće nikog pametnog uveriti da ne zna da je to ratnohuškačka propaganda i pokušaj mešanja u unutrašnje poslove drugih naroda, i da bi prema tome najbolje bilo kad bi i on svoje reči uskladio sa stvarnim činjenicama, koje se nikakvim licemernim i lažnim hvalospevima miru ne mogu falsifikovati i izvrnuti.

Štokholmski apel, taj smokvin list sovjetskog hegemonizma, danas raskrinkavaju mnogi pošteni ljudi u svetu, pa čak i neki od njih koji su ga, usled zabune i neobaveštenosti, u prvi mah potpisali. Uzalud se Ilja Erenburg primio za glavnog barjaktara ove zamaskirane akcije, uzalud okuplja oko svoje trpeze razne Aragone, Ljudmile Stojanove, Radevske i njima slične pisce u satelitskim zemljama, ma da je u svoje vreme, pišući o novoj Jugoslaviji, govorio da se prijatelji ne poznaju na gozbi nego na zajedničkoj muci. Ali, to su već davno, davno, prošla vremena o kojima, izgleda, nije više vredno ni misliti. Nekada je Erenburg pisao plamene članke i reportaže i budio uspavane — uglavnom one s kojima danas zajednički ispija vino — na borbu protivu smeđe nacističke kuge. Danas, obilazeći Zapadnu Evropu i skupljajući, kao Čičikov, i žive i mrtve duše za famozni Štokholmski apel, piše uzgred u »Literaturnoj gazeti« svoje utiske o tim zemljama, odnoseći se — već kako to zahteva »linija« — blagonaklono i misionarski prema Francuzima, »kritički« i »realistički«, da ne kažem »socijalističko realistički«, prema Amerikancima, Englezima i Nemcima u Zapadnoj Nemačkoj (po staroj sibovskoj logici: sve što je tamo pripada sotoni!), a sa patetičnim ushićenjem prema smeđim uniformama i paradnom koraku Pikove i Grotevolove omladine u Istočnoj Nemačkoj! Nekada je zbog smeđe uniforme nacista bio sklon da sa kugle zemaljske zbriše sve što je nemačko, pa je za taj svoj stav bio čak i javno ukoren, a danas mu ta ista smeđa uniforma (koja se, uzgred budi rečeno, u suštini ne razlikuje mnogo od ranije, jer se opet radi o »glajhšaltungu«, samo ovoga puta sovjetskom) nimalo ne smeta da joj se neizrecivo divi. Tako prolazi slava ovoga sveta, pa i slava Erenburgova kao borca protivu mračnjaštva. Pod žrvnjem velikodržavne sovjetske politike nekadašnji borac je i sam postao — mračnjak! Međutim, bez obzira na sva njegova hodočašća po zapadnoevropskim zemljama, istina o štokholmskoj prevari sve više prodire. Sve je veći broj naprednih intelektualaca, pisaca publicista i naučnika, koji se ne zadovoljavaju i neće se zadovoljiti lepim rečima, nego stvarnim delima. Niko više ništa ne prima za gotov groš. Oni književnici Zapada koji su ove godine učestvovali na Letnjim susretima u Dubrovniku, i koji su se na licu mesta upoznali sa stvarnim stanjem u našoj zemlji, moći će o tome nešto i da kažu svojim prijateljima i svojim čitaocima. A svakodnevna praksa sovjetske politike daje sve više dokaza o tome koliki je raskorak između reči i dela. Taj raskorak ne može i neće moći da se prikrije.

Poslednje vesti koje smo dobili javljaju da su poziv Ilje Erenburga da potpišu Štokholmski apel odbila 103 norveška književnika, obrazlažući svoje odbijanje u zajedničkoj izjavi. Danski književnik Martin Andersen-Nekse pokušao je, doduše, da interveniše. On je u znak protesta telegrafski zatražio da ga brišu iz redova počasnih članova Udruženja norveških književnika, nazivajući njihov manifest — već po oprobanom moskovskom receptu — trockističkim! Nekse, koji je u svoje vreme posetio Jugoslaviju i delio joj komplimente, a danas se našao u društvu Simonova, Gribačova, Mdivanija i sličnih režimsko-sovjetskih skribenata — ne vodi računa o savesti i časti književnika. Njemu bi trebalo da bude jasno da se prilepljivanjem etikete tobožnjeg trockizma stvari ne rešavaju, niti mogu ikada rešiti. Ne može se istovremeno mahati maslinovom grančicom, a u potaji oštriti mač. Jer, onaj ko vitla mačem od mača će i poginuti, bez obzira na sve lažne fraze o svojoj tobožnjoj miroljubivosti.

Andrija Medulić (c. 1515—1563): Judita

JEDNA ITALIJANSKA STUDIJA O NAZORU

Italijanski publicist Karlo Bima, koji je pre izvesnoga vremena objavio zanimljivu studiju o katedrali u Šibenku, izdao je nedavno, u sopstvenom izdanju u Torinu, malu brošuru o životu i radu Vladimira Nazora, »na prvu godišnjicu smrti velikog pesnika Hrvatske i prijatelja Italije«. Ova mala studija, pisana bez izrazitih naučnih ili književnih pretenzija, sadrži tri poglavlja. U prvom, pisanom na osnovu novinarskih izveštaja, pisac daje sumarnu sliku svečanosti pogreba; u drugom opisuje jedan svoj susret s pesnikom maja 1942 u Zagrebu i govori o tome kako se upoznao s Nazorovom književnom delatnošću; u trećem, najdužem, ukratko ocrtava životni put Vladimira Nazora i daje svoj sud o njegovoj poeziji.

Ova studija Karla Bime, pisana uglavnom na osnovu onih pesničkih i proznih dela Vladimira Nazora koja su prevedena na italijanski, a tek potom i na osnovu čitanja originala, korisno će poslužiti italijanskoj čitalačkoj publici da stekne sliku o našem velikom pesniku. U ovoj studiji, međutim, Karlo Bima ne ostaje samo, u svojoj analizi, u književnim asocijacijama; govoreći o poslednjoj etapi Nazorova stvaranja, naročito o njegovoj potresnoj pesmi Rusijo majko, nastaloj povodom rezolucije Informbiroa, Karlo Bima upušta se i u izvesna uopštena razmatranja o istoriskom putu i sudbini našeg naroda. Iako su njegove misli o potrebi da se pomogne Jugoslaviji u pronalaženju puta mira i slobode nesumnjivo dobronamerne, čini nam se da Karlo Bima nije potpuno shvatio suštinu naše narodnooslobodilačke borbe i razvoj tendencije naše revolucije. Njegov usklik »teško je razumeti Jugoslaviju«, koji je neka vrsta zaključka svih njegovih razmišljanja, sasvim jasno to pokazuje.

Uz svoju malu studiju Karlo Bima štampao je i dve Nazorove pesme: jednu, Rusijo, majko, u slobodnom prepevu Đulija Konti i drugu, Zdenac, u prevodu koji je izvršio sam Nazor. Na kraju je data nepotpuna bibliografija Nazorovih dela na našem jeziku.

F.

U LANGOLENU

Vlado Maleski

Nijedan praznik posle rata Langolenci ne očekuju sa toliko nade i snova — kao dan Svetskog festivala. Ne jedanput u toku godine misle na taj dan kada će se razapeti šatori na ravnici gore iznad kanala, kada će se raspevati i početi igrati hiljade iz celoga sveta! Svako misli — »šta li će mi doneti ovaj dan?« Trgovci provode mnogo vremena u razmišljanju i računanju koliko će i kakve robe biti potrebno? Čitave sate oni pogrbljeni nad stolom sa olovkom u ruci i, pošto sastave pozamašne planove, zadovoljno trljaju ruke:

— Biće dobar biznis!

Hotelijeri uređuju skromne sobe i osposobljavaju ih za dosta gostiju. Svaka će kuća zaraditi toga dana! Pošto je mesto malo, posetioci će se smestiti i po kućama.

Devojke sanjaju o nekom mladom, vitkom lepotanu iz nepoznate zemlje koji će im dati autogram na specijalno kupljenoj svesci. Uostalom, to će činiti i starci... A mladima će ovaj dan doneti možda... ta, samo neka dođe, pa će se onda videti sve, sve!

I — evo, došao je 4 juli 1950 godine.

Sami Langolenci ne mogu da prepoznaju svoj gradić ovim festivalskim danima.

Most je iskićen mnogobrojnim zastavama raznih država, učesnica u festivalu. Ovde se vije i naša trobojnica sa petokrakom. Nad ulicama lepršaju male trouglaste zastavice i — to je sva dekoracija Langolena.

Ali, postoji nešto drugo što menja iz temelja lik ovog velškog gradića. To je pesma, muzika i huka koja zaglušuje. Po nekoliko hiljada ljudi svakodnevno se sliva ovamo sa svih strana Britanije, a ulice su preuske da bi mogle propuštati na hiljade automobila i stotine dvospratnih autobusa, koji povećavaju ionako veliku buku.

Pretstavite sebi mirni, provinciski gradić, mirniji od bilo koje naše kasabe. Po čitav dan tišina. Ljudi obavljaju svoj posao ćuteći, nečujno, kao da ne rade već se mole bogu u crkvi.

I odjednom: pesma i muzika na ulicama, po kućama; horovi, orkestri, gajde, klarineti, zurle, bubnjevi, tamburice, švajcarski rogovi, harmonike, daire, cimbale, cejlonske gusle, — »rebeka«, srpska frula, trube; graja i galama hiljada ljudi — domaćih i, razume se, mnogo bučnijih stranaca. Mi bismo sve to jednom rečju nazvali — »alabubula«!

Britanci ne trpe — »alabubula«. Oni hladnokrvno opšte među sobom, retko se nerviraju, a kada, ipak, mora doći do toga, onda stranac teško može primetiti da je situacija takva da domaćinu kida nerve. Ali, posle prvog šumnog vala u Langolenu, oni se snalaze i primaju to kao svršenu činjenicu. Čak se i sami uključuju u ovaj nesvakidašnji život, razume se — odmereno, ne prekoračujući prepreke koje

Riječ — dvije o satiri

Piše:

(Crtež I. Mujezinovića)

BRANKO ĆOPIĆ

Ponekо se čudi i pita nas: otkuda nam hrabrost (ponekad vele i drskost) da pišemo satirične priče? To se pitanje postavlja tako često da je red na nj donekle i odgovoriti.

Da bi se pisac danas, u našoj zemlji, latio satire nije mu potrebna onakva »hrabrost« na koju obično misle sve te dobronamjerne pitalice. Mi smo danas slobodni pisci u slobodnoj zemlji i slobodno možemo pod bič satire staviti svakoga koji je to, po našem uvjerenju, zaslužio. (Posebno je pitanje, koliko je jedan pisac dorastao tome da otkrije pravi objekat satire i da preko njega dadne zdravu kritiku na opštoj liniji progresa). Prema tome, naš pisac nema šta da zazire od toga da će biti od nečije strane »pozvat na odgovornost« zbog svog rada na satiri.

Ovo su stvari tako prirodne i razumljive za jednu istinski slobodnu zemlju kao što je naša, da one spadaju u njezin bukvar, koji bi već i djeca morala da znaju, ali ih je ipak potrebno izričito naglasiti, zato što kod nas ima još ljudi, koji na svaku satiru, naročito ako je ona na račun kakve »vlasti«, gledaju kao na antidržavnu i »jeretičku« rabotu.

Treba, dakle, imati jednu drugu vrstu hrabrosti: hrabrosti da se ustane i uporno bori protiv takvih shvatanja.

Korijene ovakvog naopakog shvatanja svake kritike treba tražiti još u našoj teškoj istoriji.

Valja otvoreno priznati, ropski tragovi pokornosti i »služinskog mentaliteta«, kako veli Cankar, vuku se kod nas još iz vremena osmanliskih, mletačkih i austrougarskih, pa preko žandarske stare Jugoslavije sve do današnjih dana, kad je to bijedno sluganstvo kukavički progovorilo glasom informbiroovskim ili već i na koji drugi, manje uočljiv način.

Književnik mora da gleda dublje od običnog dobronamjernog agitatora, pa će vidjeti da kroz našu stvarnost, pored smjelih i plemenitih revolucionara, idu još uvijek abudulhamidovski ližisahani, crnožute feljbabe, prefarbani sreski načelnici, stojadinovićevske šićardžije i spretni laktaši. Vuče se s nama taj balast, zapliće se među noge i poput smole nalijeva se u naš živi krvotok, pa treba i mnjelosti i upornosti da se protiv toga bori: protiv njihovih shvatanja, navika, interesa i sklonosti. Čitav aparat državni, partiski i društveni uopšte usmjereni su na to da svladaju te žive ostatke preživljenih vremena i sistema, a na tome poslu ni književnik ne smije posljednji ostati. Prevaspitavanje ljudi najteži je posao. I što se dublje u nj ulazi, sve je očiglednije kakva je to krvava i mučna rabota. Lakše je sagraditi i »Jablanicu« i Autoput, nego seljaka s Vranduka uvjeriti da je ravnopravan s ministrom ili da je njegova žena, zamotana u feredžu, danas ravnopravna s njim.

Književnik zato danas, pišući satire, ne treba da zazire od toga što će zbog svog rada mnogima »izići iz volje«, biti klevetan, sumnjičen itd. »Sumnjičenju kod nas nema mjesta« — rekao je drug Tito — »sumnjičenjem se čovjek moralno ubija, na taj način se uništavaju hiljade ljudi, ljudi koji gube volju za život, a kamoli za rad«. Mi zaista nećemo dozvoliti da do toga i u jednoj prilici dođe, ratovaćemo i protiv onih koji sumnjaju u našu dobronamjernost i kao slobodni ljudi s punim pravom borićemo se na planu literature za dušu našeg čovjeka, za časni naziv inženjera duša.

Satira je takođe jedno literarno bojno polje, a ko na njemu zazire od sukoba i neprijatelja, nek ostavi pero boljem junaku. Kod nas junake oduvijek poštuju, pa makar ponekad među njima bilo »zadrikapa i zametnikavga«.

Izložba mladog slikara Miće Popovića

Momčilo Stevanović

Ime slikara Miće Popovića nije nepoznato javnosti. Iole zainteresovaniji posmatrači već su imali prilike i razloga da zastanu i da se poduže zadrže pred njegovim platnima koja su se pojavljivala na izložbama Ulusa, a pravi radoznalci još i pred nekima od njih koja se na izložbama nisu pojavila, već su — odbijena od žirija — okupljala gomilice u hodniku pred izložbenom salom. Ovoga puta on je u paviljonu Ulusa priredio svoju prvu kolektivnu izložbu sa impozantnom cifrom od sto šezdeset radova od kojih stotinu uljanih slika; ostalo su akvareli, gvaši i crteži. U posleratnom periodu, koji se ne može pohvaliti nekom naročitom plodnošću slikara, u kome, bar u Beogradu, nije priređena ni jedna pojedinačna izložba, već sama ova cifra svedoči o nekoj izuzetnoj radnoj volji, možda o istinskom slikarskom nagonu koji ne dopušta predaha i koji već i sa te strane zaslužuje pažnju. Trenutno je Popovićeva ličnost naročito interesantna i po tome što on pripada novoj generaciji umetnika, generaciji koja se izgrađivala posle rata i što kao prvi, zasada jedini iz te generacije, izlazi sa svojim ukupnim rezultatima. Suvišno je reći da su mladi umetnici ove generacije, s njima naravno i Popović, bili u daleko nezavidnijem položaju od svojih starijih drugova u pogledu čisto zanatskog obrazovanja. Lišeni mogućnosti da se neposredno upoznaju sa delima velikih majstora u inostranim galerijama, lišeni već tri godine zbirki Beogradskog muzeja, oni su bili upućeni skoro samo na one pouke i iskustva koje im pruža domaća živa umetnost, fotografija i reprodukcija. Pri tome njihov rad počinje u vremenu kada pod novim uslovima treba tek stvoriti jednu novu umetnost i kada su se mnoga uverenja i mnoge stečene navike iz temelja poluljali, a pojmovi, specijalno na polju likovne umetnosti, osetno zamrsili.

Zato nije ni slučajno ni suvišno što se Popović osetio pobuđenim da svoju izložbu proprati živom rečju. U govoru kojim je sam otvorio svoju izložbu, a koji je štampao uz katalog slika, on je sa divnom otvorenošću, bez nametljivosti u tonu ali bez kolebanja u ubeđenjima, dao svoj prilog pitanjima koja podjednako tište sve naše slikare, pitanjima aktuelne slikarske problematike i likovnog stvaranja kod nas. Isplatilo bi se kritički se udubiti pri čitanju u njegova razlaganja. Meni je lično žao što se za eventualne nejasnoće u svojoj reči izvinjava »nemoći pred veštinom pisanja« i što tom malom, nepotrebnom, paradnom skromnošću baca jedinu senku na veliku iskrenost ostalog teksta: njegovo pisanje daleko je od nevештine. Toga je nesumnjivo sam svestan. Mislim da je rekao mnogo stvari nepobitno tačnih, a ukoliko bi neka tvrđenja možda i dala povoda za diskusiju, to sigurno nije zbog nejasnog izraza.

Moguće je, kako Popović kaže, da se »kod nas pojam realizam dosta često mešao sa pojmom realizacije« ali nisam ubeđen da bi »svi veliki umetnici — od majstora pećine u Altamiri do Utrila bili realisti, ako bi se gledalo po teme kako su slikani predmeti realizovani«. Od Altamire do Utrila — možda. Od Kurbea do Pikasa — ne. Da li bi se recimo Brakova realizacija kakve njemu prisne teme — krajička stola sa bocom, novinama, lulom, predmeta iz najgrublje realnosti, — mogla nazvati realističkom? Pritom pretpostavljam da se Brak ne smatra manjim umetnikom od Utrila. Sasvim je ubedljiv argument da je sa impresionističkim otkrićima porasla mogućnost da se bude realista, ali da li ta mogućnost doista uvek »raste sa brojem pronalazaka sredstava za realizaciju«? Ne pretenduje li kubizam da je i on doneo novih sredstava za realizaciju i da li ona daju takođe mogućnosti da se bude realista ili naprotiv odvode u apstrahizam? Čini mi se vrlo tačna definicija da »formalizam počinje kad elementi forme postanu sami sebi cilj«, ali je, mislim, širokogrudo izvučena konsekvenca: »Ako je povod (za delo) jedno ubeđenje i potreba da se to ubeđenje saopšti, tu nema formalizma«. Svako ubeđenje nosi u sebi potrebu da se saopšti. Pa i ubeđenje da je forma sama sebi cilj. Ne verujem da »portret u obliku kocke« može biti uopšte portret.

Ali nije reč o ovom lepom pogovoru koga bi umesto šikanoznog cepidlačenja umesnije bilo citirati u tačnim (po mome mišljenju) postavkama kad to ne bi bilo izlišno i kad bi se o njemu radilo. Reč je o Popovićevim slikama.

Popović je mlad čovek i mlad slikar; daleko od toga — srećom — da je za četiri ili pet godina rada dostigao svoj obim i našao svoju zrelu formu; on je, kako sam kaže i kako se to kaže, u fazi napora da »pronađe sebe«. Međutim, bilo bi naivno prići ovoj izložbi kao izložbi mladog slikara u koga se polažu nade... itd. To bi značilo ne uočiti bitnu stvar: da je Popović istinski, ispoljeni slikarski temperamenat i talenat čiji se daleki domet kanda već može sagledati; da odmah kažem, koji u mnogome možda nije dostigao svoju moguću meru, ali je u ponekim osobinama dostigao onaj nivo za koji ne znam da li je kod nas prevaziđen.

Dve stvari, meni se čini, padaju u oči na ovoj izložbi: prvo, da ona ima karakter neke prisne ispovesti, što znači da su stvari doživljavane i što nameće, kad o njoj treba govoriti, jedan subjektivniji ton nego što je uobičajeno; drugo, da kvalitativno, prema opštem utisku otskače od izložba koje smo poslednjih godina viđali.

Popović nije izvršio izbor kômada kojim bi se pretstavio u jednom određenijem vidu, u onom vidu za koji sâm smatra da ga treba prikazati, već je izneo celu svoju dosadašnju odiseju od naivnih, još dečačkih pokušaja gimnaziste iz 1939 godine, pa do platna direktno skinutih sa štafelaja. Ta iskrenost je dobro došla: prijatno je posmatrati kako već na maloj skici za kompoziciju sa porodicom na kojoj ima još zaostataka žive, infantilne ingenioznosti kako u kompoziciji tako u rešavanju dubine enterijera spuštanjem tonova do čisto crne boje, izbija sa čudnom čednošću pravo slikarsko osećanje sa kojim su naslikani tanjir na stolu, vaze, šah, slika na zidu, i kako se ono razvija do muzikalnih suptilnosti i prefinjenosti u platnu pod naslovom »Novi Beograd«. U svima fazama toga puta, bogateći se tehničkim znanjima i iskustvom, Popović dosledno pokazuje jednu retku osetljivost, nerv koji ume vrlo različito

M. Popović: Autoportret

da zatreperi pod različitim utiscima i da od sebe dâ zvuk one boje koji će doživljene utiske najadekvatnije izraziti. Otuda velika raznovrsnost u njegovim radovima, a u vezi s tom osobinom jedan dragoceni maneovski dar asimiliranja. Ima se utisak, bar ja ga imam, da Popoviću ne treba ponoviti stvari i da mu je dovoljan samo bačeni pogled pa da nešto što nađe odjeka u njemu uključi u svoj kompleks, transponuje ga prema svome temperamentu i pokaže u jednoj novoj hijerarhiji. Autoportret pod naslovom »Sećanje na Goju« nije samo autoportret u Gojinoj pozi. Ni po crtežu, ni po koloritu, ni po obradi on nije inspirisan Gojinim autoportretom. Sredstva su Popovićeva, a ipak je pomoću njih izražena emocija Gojina. Obrnuto, u nekom drugom platnu, naći ćemo recimo postupak Lubardin, možda delom i Lubardinu paletu, ali uzbuđenje i viziju Popovićevu. Zato ne bih hteo da precenim značaj tuđih uticaja na njegov rad, jer uticaj pretpostavlja, pre svega, izvesno potčinjavanje tuđoj individualnosti u suštinskom pogledu, emotivnom ili misaonom, dok baš u tom pogledu Popović ne izgleda voljan na ustupke ili ugledanja.

Njegova radoznalost je svestrana i registar njegovih tema veoma širok. Od mrtvih priroda — »Školjke«, morbidno utančanog »Suvog cveća«, »Saha« — preko pejzaža, studiranih ili retrospektivno vaskrsnutih enterijera, portreta, aktova, figuralnih skerca (»Maska«), studija životinja, scena u pejzažu (»U bašti«) i figura u enterijeru, gradilišta, pa do velikih kompozicija herojske, tragične ili intimne sadržine. On je ambiciozno zagrabio u celokupni kompleksni život koji ga okružuje i zagnjurio se malo te ne u sve probleme koje slikari premeću. Savesno bi bilo pratiti ga u stopu u svim tim naporima i osmotriti sve rezultate do kojih je došao, a izgovor da prikaz nije studija, ostaće izgovor.

Slika koja za naslov ima jedan deseterac »Predveče putem u selo Diklo« pretstavlja, po mome mišljenju, markantan primer njegovih rezultata u problemu pejzaža u strogom smislu reči. Rigorozno shvaćena, odlično bačena u prostor, sa smeđim i zelenim terenom koji se strminom i u talasima spušta prema horizontu i muklim akordom mirnog, udaljenog mora, jezgrovita, lakonska, savladana, ova slika mi izgleda kao jedan od obrazaca njegove studiozne usredsređenosti. U drugim primercima i fragmentima biće više srca, više lirske čudljivosti, više palete — ona mi izgleda kao primer discipline i iscrpnosti. Začudo, ona je rađena takoreći u istom trenutku kad i »Pristanište u Zadru«, a koncepcija se skoro iz osnova menja u ovoj drugoj slici. Tektonika se ne gubi, predeo zadržava svoju konstruktivnost, ali se u pejzaž unose figure, kraj mola barka, život počinje da žamori, paleta da peva, kroz srebrno plavu atmosferu prostrujala je neka mlada svežina. Prozator Popović postao je pesnik, na katarci se zalepršala zastava, a na velikom dalmatinskom nebu izvio se končić i zabeleo zmaj. Prozator je postao pesnik, ali je ostao slikar: sivi ton barke, sivoplavi ton mora i sivozeleni ton obale u pozadini razlikuju se jedva u nijansi, a deluju ne može biti određenije i kompaktnije kao sivo, plavo i zeleno. Možda je na ovoj slici Popović otkrio ono u čemu je dosada najdalje otišao: da koloriše u sivom i da koloristični efekt postiže štednjom, podižući intenzitet boje samo do onog stepena dok ne dobije čist zvuk u odnosu na okolinu. Postupak potpuno suprotan onome koji je primenio u pejzažu sa »Pticama«, gde uzalud forsira intenzitet boje da bi postigao intenzitet zvuka. U slici »Iz Novog Beograda« sva koloristička prefinjenost i lakoća palete počivaju na ovom principu štednje: najcrveniji ton u orkestraciji sa sivim, žutim i plavim je tek jedna fleka sene.

Osim retrospektivnog portreta i istoriskih kompozicija, kod nas, koliko mi je poznato, niko nije pokušao da vidi stvar u prošlosti, kao što to rade ponekad romanopisci, da kao Bonar slika »stvari koje su nestale«. Popović je jedini došao na tu misao. Njemu je uspelo da u »Beogradskom Narodnom pozorištu oko 1880 g. »vaskrsne stari izgled pozorišnog trga sa dirljivom toplinom kao da je u pitanju lična uspomena, a sa ubedljivošću slikanja po prirodi.

U rešavanju teških problema figuralne kompozicije u velikom formatu Popović se ogleda sa platnima »Gradnja pruge »Samac—Sarajevo« »Građani«, »Kritika u pejzažu« i grupnim portretom »Moja majka i moja žena«. Građenje pruge«, »Građani« zadiru u aktuelnu stvarnost. Među dosta brojnim slikama sa sličnim predmetom, »Gradnja pruge« bi svakako padala u oči ozbiljnošću napora da se utekne od ilustrativne zamke koju siže sadrži, »Građani« su tema još nedostignuta od 1945 godine. Sa svojim bogatim harmonijama trule sive i smeđe svile, sa jakim partijama pozadine, stola, žene na postelji, ovi monotono uvučeni »Građani« u svojoj budenbrokovskoj propalosti nisu iscrpli temu. Možda kod ovakvog sižea granice između literarnog dela teme i sadržine slike nisu tako oštre kao što Popović teoretski postavlja. Možda njima nedostaje još Tomasa Mana, možda još većeg Popovićevog napora, portretske produbljenosti, dulje psihologije, psihologije onoga kvaliteta koji imaju tonski vrednost na ovoj slici, — meni su oni manje bliski od »Kritike u pejzažu«, skice i velike kompozicije, a pogotovu od grupnog portreta »Moja majka i moja žena« i njegovog pandana »Mladić«. Ova dva kompoziciska fragmenta, prisno proosećana, podjednako dobra u crtežu, kompoziciji i slikanju, jaka bez efektnosti, markiraju krajnji domet etape koju je Popović prešao.

Hteo ili ne, na daljem putu Popović mora ići u dubinu. Samim tim otpašće i neke zamerke koje su mu već učinjene, a od kojih bih pojedine mogao da ponovim kad ponavljanje ne bi samo po sebi bilo suvišno i kad ne bih bio siguran da će ih Popović daleko oštrije uočiti nego što sam ja u stanju da to učinim.

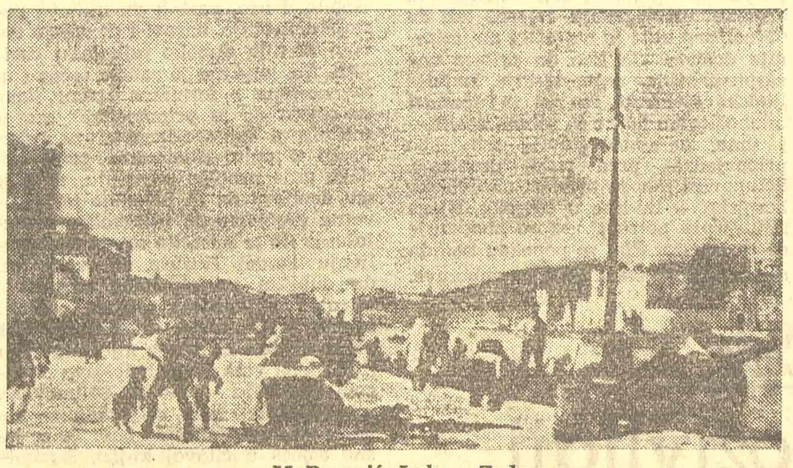

M. Popović: Luka u Zadru

Društveni zadaci i sloboda umetničkog stvaranja

(Nastavak sa druge strane)

nost i literaturu. Tačno govoreći nijedna vlada nikad to nije činila. Virgilijeve »Georgike« bile su propagandna poema koja traje vekovima. Mecene ernesanse dopustile su Mikelanđelu i Rafaelu da ostvare svoje delo. Utoliko pre jedna vlada koja se poziva na opštenje i na stalnu podršku narodnih masa ne bi smela da zanemari književne i umetničke forme, koje prate društveni preobražaj. Ona je pozvana da potstiče forme umetnosti koje joj se čine da odgovaraju ukusu masa. Ali je nemogućno pretpostaviti da ona odriče drugim formama literature i umetnosti mogućnost da se izraze. Ona rizikuje na taj način da izgubi Betovene i Delakroae svoje epohe. Zdrav razum morao bi da prizna, pored zvanične umetnosti, koja bi odgovarala više ili manje težnjama masa, jedan sektor opita, laboratorije, gde bi pisci i umetnici sprovodili svoje radove izvan neposrednih potreba, gde bi imali pravo da traže, da se varaju, da promaše, da opet ponavljaju i da pripremaju na taj način pronalaske budućnosti, a da zato ne budu smatrani kao nazadni duhovi, duše prodane društvenoj reakciji.

Uporednim postojanjem ova dva sektora jedino bi se izbegla sklerotičnost i akademizam, koji karakterišu sovjetsku umetnost i literaturu. To je zato što se umetnošću i literaturom ne rukuje kao mašinama. One izbijaju iz najskrivenijih dubina ljudskog bića. Daleko je od toga da je ekonomski faktor jedino u pitanju. Potrebno je da individualne svesti, te izuzetne osećajnosti koje sačinjavaju upravo pisce i umetnike osete, interpretiraju i asimiliraju, ekonomski i društveni preobražaj. Zato je potrebno vremena, strpljenja, kao za rašćenje biljke, drveta, kao za rađanje deteta. Isčekivanje i tišina, strpljivo i pažljivo traženje ovde nanovo nalaze svu svoju nezastarljivu neophodnost.

Tu je, ja verujem, unutrašnja nužnost svakog umetničkog stvaranja i mi se vraćamo na taj način onoj potrebi razjašnjavanja i istine kojoj ste vi već dali odgovor i koja je pravi razlog našeg prisustva ovde.

Edit TOMA

---

im je postavio »English way of life« »engleski način života«!

Čim se prođe most, na nekoliko koraka udesno, penje se uzbrdo ulica koja vodi do mesta gde se održava Svetski festival. To je poveća ravnica, pored brda, malo dalje od poslednjih zgrada. Ravnica je ispunjena razapetim šatorima, koji svojom belinom jedva nešto osvetljavaju tmurni dan. Šatori i nepregledno šarenilo ljudi, koji se između njih kreću od rane zore do mraka, potsećaju na logor neke najamničke vojske sastavljene od pripadnika desetine naroda.

Pažnju posetilaca najviše privlači najveći šator u koji može da stane preko sedam hiljada ljudi. Ovde se održava program.

Drugi po veličini je šator-restoran, gde se hrane učesnici na Festivalu. Levo od njega lepršа se šator »kafeterija«, nedaleko od njega-prostorije policije, a iza ograde festivalskog »grada« — razne prodavnice novina, kolača, gramofonskih ploča... Na svakom šatoru privlače pažnju natpisi, srednje veličine, fabrike-proizvođača: »Makers I. P. Davies and sons-Chester«.

Pravi međunarodni vašar. Učesnike Festivala odmah ćeš prepoznati po njihovoj nošnji — narodnim nošnjama ili koncertnim odelima i po tome što su sakupljeni u grupama, pa tako ili pevaju i šetaju ili se pak odmaraju čekajući da ih njihov rukovodilac pozove da nastupe.

Domaći — deca ili starci preko 60 godina — jure od jednog do drugog i mole (pliz!) za autograme. Naši su među onima na koje se najviše nasrće. Baš onda, kada misliš da se nalaziš na sigurnom mestu gde možeš odahnuti, gde te ne može iznenaditi nikakav skupljač autograma — upravo onda se oni pojavljuju s notesom u ruci kao da su bili postavljeni u zasedi i čekali »neprijatelja« da prođe Ako prolaze muž i žena sa detetom, onda ti šalju dete: smatraju da njega nećeš odbiti.

Preko puta velikog šatora sedi na ledini nekoliko Austrijanaca i pevaju uz pratnju harmonike. Njihove tirolske pesme privukle su pažnju nekih od nas — sastavljamo krug oko njih. Oni se zadovoljno smeškaju, povišavajući glasove što mogu jače...

Crnjomanjast Austrijanac, koji nema više od 24 godine, okrete se meni i zadovoljno upita na srpskom:

— Dobro?

— Vrlo dobro, — odgovorio sam iznenađen.

On mi objasni da je bio ratni zarobljenik u Jugoslaviji. Sada studira prava u Beču, istovremeno radi kao krojač.

Austrijanac je odeven kao i ostali iz njegove grupe: kratke kožne pantalone — »leder« i tamni prsluk — »tšelderer«. Za razliku od svojih drugova koji su svi plavi, on ima kao ugalj crnu kosu, lepe crne oči i nežno osmehnuta usta.

— Bio sam mobilisan među poslednjima. U prvoj sam se borbi predao. U Bosni.

Ovo govori zamišljen, ne gledajući u mene. Naši su zapevali slovenačku pesmu o novoj Jugoslaviji. Ona podiže čoveka.

Austrijanac, kao da se pravda, dodade: —

— Bio sam još dete. Eh...

— A vi niste rekli — »ne« — kada su Vas slali tamo gde se ubijaju ljudi koji nikome ne daju da gazi po njihovoj zemlji.

— Ja se ne bavim politikom. U njoj nema čovečnosti... Svi rade za svoju korist. Niko mi nije rekao »ne idi«. Šta ja mogu?

Ućuta i neko vreme stajaše pognut, sa oborenim očima prikovanim za zemlju. I još uvek zamišljen, više za sebe produži:

— A vi... Vi ste drugo. Imate veliku snagu. Čitam vaše novine na nemačkom jeziku, i na srpskom kada mi dođu do ruku. Ali... zašto novine? Bio sam dve godine kod vas. Gledao sam, govorio... sasvim drugi ljudi. Svi se vi tamo bavite politikom... A za politiku ne želim da čujem... pa, ipak, hteo bih da budem među vama, ali sada kao vaš gost, a ne zarobljenik, dodade sa osmehom.

Pričam mu o nama. Neće poznati našu zemlju ako dođe. Velike su promene učinjene. Govorio sam mu o zakonu upravljanja preduzećima od strane radničkih kolektiva izglasanom uoči našeg polaska.

Pridoše i ostali njegovi drugovi. On im prevodi zainteresovano rečenicu po rečenicu. Većina su radnici. S jednim od njih visokim, rumenim, moj sabesednik radi skupa. Slušaju, a na licu im čitaš radost pomešanu sa neprimetnom tugom i rezignacijom ljudi koji traže put.

Oni ga moraju naći. Jer nema ništa žalosnije od toga — biti mašice u tuđim rukama, nemati svojih želja, svoje vere, svojih radosti. Lutati po nepreglednim pustinjama, biti nošen žestokim vetrovima koji ti nanose pesak u oči. A čim ga nađu, Austrijanac neće nikada više izgovoriti reči:

— Šta ja mogu?

Sav zadihar dotrča drug iz naše grupe:

— Brzo iza kulisa! Sada dolazi »Teškoto«!

Rastasmo se.

Ogroman šator, koji je već sakupio više od sedam hiljada ljudi, ovoga puta učinio mi se još veći; izgleda mi da se nalazim usred nekog čudnog grada u kome živi sedam hiljada sudija, koji sada treba da donesu važnu presudu. Ali, čim sam seo, ovo me osećanje napušta i poluspokojan, čekam da se pojave Lazaropoljci i da se razlegne »Teškoto«, na sceni koja je preplavljena raznobojnim cvećem.

Ovaj deo »sale«, gde sedim i ja, rezervisan je za goste. Ovde se u nekoliko redova nalaze i Italijani, dalje prema sredini — Francuzi, a samo jedan red iza mene — nekoliko Crnaca stidljivo i oprezno sede, ne skidajući očiju sa scene. Lepa Induskinja, obučena u šarenu dugačku haljinu koja više liči na plašt prebačen preko levog ramena ulazi i seda na stolicu do ulaza. Inače je, osim ovih nekoliko redova, sva »sala« ispunjena domaćinima, koji su došli iz svih krajeva Britanije.

Iza scene (bez zavese) odjeknuše zurle. Njihov se zvuk raznese kroz čitav šator. A kada počeše da udaraju u bubanj ,tada šator postade premalen, zasićen treperenjem kože na bubnju, pa ti se čini da se i šatorsko platno nadima po taktu kao koža, razapeta na obruču bubnja.

Posle violine i klavira, koji su im prethodili, zvuci ovog malobrojnog »orkestra«, od ukupno tri člana, delovali su na publiku tako kao što deluje neočekivani artiljeriski plotun na čoveka koji spokojno čita pokraj kamina kakav ljubavni roman. Ali, čim se na sceni pojavio bubnjar, a iza njega vitki crnpurasti Makedonci, u belim čakširama, kafenastim kaputima, crvenim marama oko vrata i crnim kapama na glavi, — sa malo preplašenim licima — počeše se javljati znaci duševnog mira, dok se na kraju nije na usnama razvukao osmejak, propraćen dugotrajnim aplauzom.

Kolo se nosi sporo i teško, kao što je neodlučan i težak rastanak pečalbara od svojih. Pokreti se kidaju i povezuju, kao što se kida srce žene kod, možda, poslednjeg poljupca na rastanku i kao što se povezuju i prelivaju jedna u drugu planine Bistra, Lopušnik, Alipašića, Slavej i Karaorman...

Sad nema više rastanka, nema gurbeta, nema neuko napisanih pisama sa razliveni slovima od potoka suza, nema neprospavanih noći — darova mlade domaćinu koji se vraća iz tuđine, nema godina »bez rada i para«. Kažu da se tada rodilo »Teškoto«.

Pa ipak, Lazaropoljci ga nisu nikada tako igrali, s toliko srca sa svakim delićem tela, kao što ga igraju ovde, u Langolenu daleko od olistalih šuma Lopušnika i pitomih goleti Bistre planine.

Ovde, na ovom poprištu, na kome vode borbu pretstavnici osamnaest zemalja, treba osvetlati obraz domovine, zemlje koja je postala naša, kroz prolivenu krv. »Teškoto« izvode slobodni ljudi. Mladi, prkosni ljudi iz kojih zrači nepresušna snaga.

Sada zurle pevaju veselo, bubanj misliš da će prsnuti, srca igrača kao da će izleteti; ljulja se pod scene koji je pre njihovog nastupa bio prestabilan... Publika je osvojena. Ona nekoliko puta nezadrživo aplaudira.

Muzika je prestala, a još uvek se kroz šator razležu poslednji zvuci zurle i jeka bubnja.

— »Teškoto« je dobilo prvu nagradu na Festivalu!

(Odlomak iz reportaže »U Britaniji«)

(Crtež: M. Milosavljevića)

Vesti iz inostranstva

MARK TVEN

KNJIGA O MARKU TVENU

Američka književnica Gledis Karmen Belami napisala je iscrpnu studiju o velikom američkom i svetskom piscu Mark Tvenu, u kojoj iznosi svoj kritički komentar Tvenovih dela, studiju njegovog stila i tehnike.

PROSLAVA ČETIRISTOGODIŠNJICE ĐORĐA VAZARIJA U FLORENCI

Sredinom septembra proslavljena je u Italiji, u gradu Florenci, četiristogodišnjica izdanja poznatog Vazarijevog dela »Život najboljih arhitekata, slikara i vajara«. Đorđe Vazari (1511–1574) bio je italijanski istoričar umetnosti, slikar i arhitekta. Ovo mu je bilo glavno delo i pretstavlja najznačajniji izvor za upoznavanje italijanske umetnosti iz doba renesanse. Ova proslava imala je za cilj da izvuče iz zaborava ovog slavnog slikara i istoričara umetnosti.

KONGRES MEĐUNARODNOG DRUŠTVA UMETNIČKIH KRITIČARA

U okviru proslave četiristogodišnjice Đorđa Vazarija, između 16 i 20 septembra, održan je u Florenci kongres Međunarodnog društva umetničkih kritičara. Za vreme kongresa održan je niz svečanosti u čast Vazarija. Organizovana je poseta mestu Areco gde je rođen Đorđo Vazari. U palati »Stroci« u Florenci održan je radni sastanak kongresa, a u Staroj palati je 18 septembra uveče priređen koncert muzike XVI veka, na kome je učestvovalo društvo «Kamerata korale instrumentale fiorentina« pod upravom dirigenta Adrelija Madioni.

IZLOŽBA SAVREMENE ITALIJANSKE UMETNOSTI U NEMAČKOJ

Organizatori međunarodnih izložbi pripremaju za oktobar izložbu savremenog italijanskog slikarstva koja će, posle izlaganja u Minhenu, biti prenesena i u druge muzeje većih gradova Nemačke. Ova izložba pretstavljaće obnovu kulturnih veza, koje su između ovih dveju zemalja bile prekinute još 1932 godine, fašističkom i nacističkom diktaturom. Na izložbi će biti prikazana dela oko 250 umrlih i 50 živih italijanskih umetnika.

TRADICIONALNI SASTANAK UMETNIKA U ČUVENOJ PEĆINI ALTAMIRA U SANTANDERU

Grad Santander u severnoj Španiji organizovao je krajem septembra umetnički sastanak koji je održan, kao i svake godine, u čuvenoj pećini Altamari. Poznato je da su na stenama ove pećine pronađene dragocene slike iz paleolitske epohe Pećina Altamira ujedno je i inspirisala i mnoge moderne umetnike.

DEVETI MEĐUNARODNI KONGRES ISTORIČARA U PARIZU

Deveti međunarodni kongres istočara u Parizu završio je svoj rad sredinom septembra. Posle Drugog svetskog rata prvi put da su se sastali istoričari iz svih zemalja. Kongresu je prisustvovalo oko 1.300 učesnika, najviše iz Evrope i Amerike, nekoliko iz Azije, ali primećeno je da nije bilo pretstavnika ni iz jedne zemlje s one strane Labe.

DOBRA REKLAMA

Elza Triole prevela je i napisala predgovor za knjigu Ilje Erenburga »Devojka iz Kačina« Izdavačko preduzeće CNE (Nacionalnog komiteta pisaca) u Parizu dalo je ovoj knjizi veliku reklamu i objavilo u francuskom listu »Le letr farnsez« sledeći oglas: »U subotu 14 oktobra prodavaće se u CNE-u ova knjiga na koju će vam pri kupovini Elza Triole lično staviti svoj potpis.«

PO UGLEDU NA...

Jedan engleski list raspisao je ovoga leta konkurs za najbolje podražavanje stila Grahama Grina. Rezultat je bio sledeći: prvu nagradu dobio je neki potpuno nepoznati M. Baket iz mesta Svansi; a poslednju nagradu dobio je neki M. Veldenson. Ovaj poslednji docnije je otkrio publici svoje pravo ime: to je bio Graham Grin lično!

PRIMEDBA BERNARDA ŠOA

Veliki engleski pisac Bernard So nedavno je imao malu saobraćajnu nezgodu. Kada je mirno prelazio preko ulice slučajno ga je zakačio nepoznati biciklista. Međutim sve je prošlo bez većih nezgoda. So se nije mnogo uzbudio već se hladno obratio svome slučajnom napadaču rečima: »Mladi čoveče pošto me niste pregazili propustili ste priliku da postanete slavni«.

PISAC I PLAĆ

Posle male saobraćajne nezgode koju je nedavno imao Bernard So prelazeći ulicu, a kako mu je danas 94 godine, bio je prinuđen da izvesno vreme leži. Posećivali su ga mnogi poštovaoci. Između ostalih posetila ga je i jedna osetljiva mlada devojka koja mu je tom prilikom plačući saopštila vest o raskidu svoje veridbe. Posle njenog odlaska jedan prijatelj je prebacio Šou da nije ni pokušao da uteši ovu ucveljenu devojku. — »Čitao sam u jednoj arapskoj knjizi da su žene naučile krokodile da plaču — odgovorio je autor »Pigmaliona« — a ja ne poznajem nikoga koji je ikada i sanjao da može da uteši krokodila«.

ROMAN »KRVAVA ARENA« PONOVO SNIMLJEN — OVAJ PUT U KOLORITU

Roman »Krvava arena« Blaska Ibanieza koji je u doba nemog filma Fred Niblo snimio sa Rudolfom Valentinom u ulozi toreadora, snimio je sada Ruben Mamulien sa Tajronom Pauerom, Ritom Hejvort i Lindom Darnel u glavnim ulogama. Film je veoma srećno snimljen u koloru i ostavlja ponekad utisak slika starih španskih majstora.

KLOD VERMOREL U AFRICI

Poznati francuski filmski radnik Klod Vermorel proveo je pet meseci u Ekvatoralnoj Africi i snimio jedan umetnički film »Usamljeni osvajač« i četiri kratkometražna dokumentarna filma.

PRVI NEMAČKI FILM U KOLORU

Filmsko preduzeće »Defa« snima sada bajku Vilhelma Haufa »Hladno srce« prema knjizi snimanja Paula Ferhofena i Volfa fon Gordona, režiser je Ferhofen. Ovo će biti prvi posleratni nemački film u boji.

Emilija Stijačić:

„Nekrčenim putevima"

(Izdanje »Polet«, Sarajevo, 1950)

U ovu zbirku od šesnaest pripovijedaka i crtica Emilija Stijačić je unijela svoje predratne i poratne radove, različite ne samo po tematici nego i po načinu na koji su umjetnički obrađeni. Predratne pripovijetke, pisane 1940, kako saopštava sam autor, tople su i uvjerljive po jednostavnom, neusiljenom pripovijedanju, po konciznom karakterisanju likova,po njenom, veoma uspjelom slikanju dječje psihologije. U njima (sa izuzetkom dviju slabih, »Djeca sa ulice« i »Bez snage«) autorova pažnja je upravljena na unutrašnje doživljavanje ličnosti, na duševni odraz spoljnih, društveno uslovljenih pojava. Ne gurajući se u prvi plan, neforsirana autorskim eksplikacijama, teška predratna stvarnost osjeća se kao okov, kao osnova i uzrok svih ljudskih bolova i patnji, svih čežnji i nesreća. Ta stvarnost data je kroz karakterističan, životno uvjerljiv detalj, transponovana u slikovit lični doživljaj. U »Sličici«, »Predigri«, »Jače od svega« — sve je obično, naoko sitno, tematski i stilski jednostavno, a istinito i doživljeno. U tim crticama, karakterističnim po sažetom izrazu, po slikanju koje ne teži za isrpnošću nego za isticanjem bitnijih strana društvenih pojava i ličnosti u malo crta, nimalo uopštenim ni apstraktnim, pisac insistira na živom čovjeku, na njegovom doživljavanju i odnosima, dolazeći do životne slike uopštavanjem pojedinačnog. Zato te ranije pisane crtice, i pored izvjesnih neravnina, djeluju neposredno i ljudski toplo.

Pripovijetke i crtice iz vremena okupacije, ustanka i poratne izgradnje socijalizma bitno su drukčije od predratnih po načinu književnog oblikovanja života, po odnosu pisca prema materiji koju obrađuje. Kao i mnogi drugi pisci koji su pisali o ovom periodu, Emilija Stijačić je impresionirana veličinom i važnošću zbivanja čiji je svjedok bila, te ih apsolutizira podređujući im sve. Ličnosti u ovim pripovijetkama uglavnom su simboli, manje-više apstraktne tvorevine koje služe kao uslovni znakovi, kao određeno sredstvo odražavanja ideja i impresionantnih događaja. Ta šematičnost često rezultira konstrukcijama koje djeluju blijedo i neuvjerljivo (kraj pripovijetke »Ipak će biti«, »Nije sve svršeno«, »Široka slavenska duša«, »Lažu«, »Neka pitaju nas«). Pregalaštvo naših ljudi, herojizam, moralna čvrstina u najtežim časovima, optimizam — nesumnjivo su realnost našeg ustanka i borbe za izgradnju socijalizma. Ali ako u književnom djelu postoji samo to, i po svaku cijenu, i uvijek; ako se ne vodi računa o složenosti ljudske psihologije, lako se otstupi od životne istine i daje se šema mjesto stvarnosti. (Teško je vjerovati da će majka, kad joj sin, dječak, umire, prebijen od ustaša, reći: Heroj moj mali (»Ipak će biti«). Ili da će otac nad mrtvim sinom u ćeliji ustaškog zatvora kazati: »Partija je bila ta koja je u njemu probudila onu silnu ljubav i snagu da sve podnese... I zato danas ja mogu opet samo da još jednom skinem kapu pred njom i da joj se opet poklonim. (»Prvi sovjetski tenk«). Životna istina u književnosti sumnjiva je sve dotle dok ne postane umjetnička istina.

Konstruisanje ima i u najvećoj i najozbiljnijoj pripovetki zbirke (»Nekrčenim putevima«) sa temom iz zadružnog života sela. Šteta je što u ovoj pripovijetki, (u kojoj su likovi izrađeni pažljivo a mjestimično i reljefno, a i kompozicija je prilično dobra) osnovni sukob nalvan i nebitan, te ne daje pravu sliku klasne borbe na selu i teškoća njegove socijalističke izgradnje.

Ova prva knjiga E. Stijačić, nejednakim kvalitetom pripovijedaka i, naročito, neujednačenošću književnog postupka, ukazuje na to da ovaj mladi pisac još traži svoj put. Ali govori i o tome da E. Stijačić može dati lijepa književna ostvarenja, naročito u kratkoj pripovijetki, kad obrađuje teme koje su joj bliske i kad ne teži da dâ od sebe više nego što može.

M. SELIMOVIĆ

Dušan Vasiljev:

PESME

(Izdanje Matice srpske, Novi Sad)

Matica srpska u Novom Sadu izdala je pesme Dušana Vasiljeva, poznatog vojvođanskog pesnika. U ovoj knjizi prvi put je objavljena njegova pesnička zaostavština. Svakako je to istovremeno i sve značajno što je pesnik napisao.

Dušan Vasiljev je dete svoga veka, pesnik čiji je život i rad usko povezan sa njegovom epohom. Rodio se 1900 godine, tako da ga je bura Prvog svetskog rata uspela da dohvati svojim smrtonosnim krilom. Nije poginuo na Pijavi mladi zaneseni poeta iz Vojvodine, ali se vratio iz »klanja«, kako ga on u svojoj poeziji zove, užasnut, sa groznim osećanjima koja svoju stravičnu jezu urose i u njegovu viziju budućnosti i koja mu truju život i snove. Ipak, zari ga jedna nada: rodni kraj mu je slobodan; budućnost mora da pripadne mladim i snažnim. On se oseća snažan, on veruje u svoju mladost. Stvarnost će zbrisati krvave senke prošlosti, veruje Vasiljev kad se sa fronta, sav ustreptao, vratio u oslobođeni Temišvar, grad svoga detinjstva i prvih patnji. Ali se jako razočarao što se osetno vidi iz njegovih stihova.

Užasna sudbina stalno je pratila ovog darovitog pesnika Vojvodine. On se bori sa glađu, bolešću, i svim nevoljama koje su posledica onakvog rata u koji je sam pesnik uzalud uložio svoje snage. Vasiljev je uoči smrti bio već poznat pesnik. Njegova pesnička snaga omogućila mu je da stane u prve redove poratne poezije. Pa ipak, niko živi nije se setio da pruži ruku pesniku koji je umirao u dalekom, zapuštenom banatskom selu. U sanaturijum za grudobolne nisu ga primili. Vratili su ga s porukom da čeka proleće. A u proleće, u bogatoj Kikindi, izdahnuo je mladi pesnik, u kome je goreo »plamen bogova« napušten, siromašan i nemoćan, svestan svoje propasti.

Pesnikov lik je mnogo jasniji i razumljiviji iz celokupnog njegovog dela. Dvadeset i pet godina su prećutkivali Vasiljeva. Časopisi i antologije su objavljivali iz njegove poezije samo ono što su hteli, ili ono što su mogli i smeli. Iz objašnjenja koja daju pesnikovi stihovi jasno je da su se urednici mešali u smisao njegovih lirskih saopštenja, neki čak i drastično ugušujući u njegovim pesmama krik revolta. Vasiljev, nažalost, nije video izlaza iz kaljuge u kojoj je živeo i umirao. Ali je morao i u svoju poeziju da unese ono što je i umirući osećao: mržnju na život koji je tako sazdan i na one koji uzde života drže u rukama. Bilo je trenutaka kada je zaškripao zubima i digao pesnicu, ali nije imao snage, bolestan i sam, da tu pesnicu drži dugo uzdignutu, niti da je spusti na one kojima je namenjena. Takav život uspeo je da ga slomi i baci u strašnu, mračnu rezignaciju.

Knjigu je uredio Živan Milisavac, trudeći se da što bolje osvetli delo Vasiljeva, skupljajući njegove stihove u cikluse i dajući im neka objašnjenja. Čini se da su ta objašnjenja nedovoljna. Ne bismo se u svemu složili ni sa njegovim redakciskim metodom. Milisavac je uneo u zbirku — kao autentične — sve one pesnikove tekstove koji su za njegova života objavljeni. Međutim, u prilikama u kojima je živeo i radio, jasno je da je Vasiljev bio nemoćan da spreči eventualne izmene redakcija. To pokazuju upoređenja sa njegovim rukopisima. Možda je za diskusiju i postupak pri grupisanju pesama. Milisavac je načinio i nazvao cikluse po svom nahođenju, upućujući, tako, čitaoca u izvestan određen tok i smer pesništva Vasiljeva koji, možda, pesnik ne bi odobrio. Redaktor je bio previše slobodan kad je nekim pesmama menjao naslov. Sasvim je neshvatljivo kako je redaktor mogao onako olako da načini krupnu i nedozvoljenu grešku kad je neke pesme Vasiljeva, pisane pod neposrednim utiskom slike stranih slikara kojima je pesnik dao kao naslov imena tih slikara, »prekrstio«, dao im nove proizvoljne naslove, i uvrstio ih u ciklus «Iz moga kraja«! Najzad, jedna knjiga celokupne poezije Vasiljeva ne bi trebalo danas da se izda bez iscrpne studije, ili bar detaljnog životopisa pesnikova.

Bogdan ČIPLIĆ

(Crtež F. Šimunovića)

Mehmed Selimović:

PRVA ČETA

(»Zora Zagreb — 1950)

U pripovjedačkim ostvarenjima Mehmeda Selimovića preovlađuju ratni motivi. Njega kao pripovjedača očito jako zanimaju oni najdramatičniji događaji iz Narodnooslobodilačke borbe i, čak bi se reklo, kao da pripovjedač, preopterećen mnoštvom dramatičnih događaja, svjesno teži da obradi one koje je najjače i najintimnije doživio. On kao da pribira one najplemenitije, najherojskije, najviše ljudske elemente što su ih učesnici oslobodilačke borbe sa sobom nosili — i time, naravno, stavlja sebe kao pripovjedača pred teške probleme. Selimovića mnogo privlači ono visoko herojsko — ljudsko u čovjeku. Njega unutrašnja potreba skoro obavezuje da to ispriča. Čini se ponekad kao da se plaši da se takvi ljudi ne zaborave. Njegovi junaci, nosioci fabula u pripovjetkama su, u pravom smislu riječi, savršeno dobri ljudi. Oni su iznimke po svojim pozitivnim osobinama.

Selimović teži da ličnosti svojih pripovijedaka učini plastičnim i što je osobito d bro, nastoji da njihove postupke, kretnje, naravi i događaje vezane za njih duboko psihološki osvijetli. No, iako mu je radnja tečna i uravnotežena s formalne strane, lako se osjeća da je pripovjedač mnogo snažniji u umjetničkom izrazu, uvjerljiviji u onim dijelovima pripovijedaka gdje proniče u radnju, tj. gdje mu uspijeva da za pojedine teške životne probleme dâ psihološko obrazloženje (to se naročito osjeća u oformljenju likova). Doduše, on svuda teži da dubl m umjetničkim izrazom i mirnim kazivanjem osigura podlogu svakoj svojoj misli, svakoj rečenici, ali se naiđe i na takva mjesta gdje je izgubljena veza sa psihološkom analizom događaja — što je Selimovićev pripovjedački žanr — i tada on zaista postaje hroničarski suv. To se jasno osjeća u čitavoj knjizi, izuzimajući pripovijetku »Uvrijeđeni čovjek« koja je zaista svestrano zanimljiva i dobro obrađena. I čitaocu je prosto žao što na mjestima, u momentu kada očekuje rasplet motiva, poentu, gdje treba da se naiđe na glavni nerv priče, — osjeti kako pisac slabi i kako ta mjesta nijesu dobro i plastično data kao ona što su im prethodila. Kao da ga prigrabi afekat, kao da mu smeta uzbuđenje. (Slučaj pogibije komandanta i onaj Mirkov govor nad njegovim grobom; dalje, ono zatišje pred bitkom kod Mačkovca i dijalozi komandanta Ratka i još neka mjesta). Tamo gdje Selimović kao pripovjedač gubi svoju emocionalnu nit — osjeća se jak racionalan postupak. Njemu kao da smeta strogo bilježenje doživljenih fakata bez transponovanja i razvijanja misli, zbog čega se, u njegovim pripovijetkama, koje su inače motivom uzbudljive, osjeća nedostatak živog kazivanja. To mu se nije dogodilo u pripovijetci »Uvrijeđeni čovjek« i to, čini mi se, baš zbog toga što pisac nije, kao u ostalim dvjema, svjesno išao samo za osvjetljavanjem pozitivnih strana života i čovjeka. On je ovdje svestrano sagledao i razradio temu. On je u ovoj pripovijetci umjetničkim rekvizitom cjelovit, od početka do kraja osvaja čitaoca. Preko šefa stanice Selimoviću je veoma lijepo pošlo za rukom da nam pruži potpunu sliku čovjeka koji je u našem Oslobodilačkom ratu bio poznat pod imenom »sredonja«, — da nam dočara ljude kojima nedostaje hrabrosti i vida za perspektivu. Šef je tipičan lik našeg provinciskog malograđanina koji se na svaki način dovija da ne izgubi zapećak mirna života i da se liši žrtava.

Pripovijetkom »Uvrijeđeni čovjek« Mehmed Selimović pretstavlja sebe kao pripovjedača znatnih kvaliteta i ovakav način obrade njegov je pravi put ka većim i značajnijim ostvarenjima.

Mirko VUJAČIĆ

Voja Carić:

Veseli doživljaji

(»Novo pokoljenje«, Beograd 1950)

Voja Carić je otskoro poznat po nekim svojim, uglavnom dobrim dečjim pesmama. Međutim, knjiga pesama »Veseli doživljaji« nije mnogo uspela. Ne tvrdimo da je Carić završio svoj pesnički put i da ovaj svoj neuspeh ne može i popraviti, već mu napominjemo da ispita samog sebe povodom »Veselih doživljaja«.

U sedamnaest kraćih i dužih pesama, ili bolje reći stihovanih priča, vrlo malo je čistog lirizma, neposrednosti, topline i svežine, a mnogo štošta je prozaično usiljeno, protivrečno i zbrkano. Stoga se jedva primećuje i ono malo uspelih stihova strofa ili pesmica, tako da opšti utisak posle čitanja ne izaziva skoro nikakve emocionalne pokrete ni duhovno osveženje.

Deca popravljaju put samo da bi njihov deda došao lekaru i izlečio se od išijasa. Deda je toliko otupeo da nije ni čuo ni video da je u blizini napravljena železnica. Navijač na utakmici toliko je vikao da ga je posle grlo bolelo desetak dana. Pionirska organizacija bila je nemoćna da popravi neznalicu koji zbog neznanja ponavlja. Igralište u »rodnom gradu« potpuno je nalik na livadu, pa da ne bi porasla prevelika trava — »napasamo po njem desetinu krava«. Kosač kosi njivu mesto livade... Zar su to tako »veseli doživljaji«?!

Koliko su suvišne i beznačajne neke pojedinosti i koliko je oskudna pesnikova invencija, pokazuju i ovi stihovi:

Potrebna je lopta
velika il' mala,
jer bez nje ne možeš
da igraš fudbala.

Iz ovih »veselih doživljaja« Carić često prelazi u suvi didaktizam:

Tu na kurs možeš ići
po svojoj miloj volji,
i čim naučiš više,
postaje život bolji.

Ponekad pesnik ide za prostimređanjem stihova bez obzira na sadržinu, na tematsko-idejnu osnovu, na psihološke motivacije i estetske elemente. Katkad se iz usamljenog traženja humora radi »veselih doživljaja« prelazilo u prazno i neukusno zveckanje oveštalim stihovima:

Bogme ovo
miriše po letu.
Moram da menjam toaletu.

Sredina knjige »Veselih doživljaja« je neodređena, bezbojna. Reklo bi se na primer, da se neki događaji odigravaju u selu nedaleko od Doboja, ali nema ničega što bi naročito potsećalo na taj kraj — kao da je »Doboja« dato zbog »koja«...

Da skratimo: ove razvučene stihovane priče — mahom s običnim motivima, bez lirskih akcenata i svežine, u didaktično-narativnom tonu, neugađene i improvizovane — odvele su Voju Carića u diletantizam možda sopstvenom krivicom. A to je šteta i za njega i za našu dečju literaturu.

Sava RISTANOVIĆ

Iz udruženja književnika

IZBOR NOVE UPRAVE SLOVENAČKIH KNJIŽEVNIKA

Ovih dana slovenački književnici održali su vanrednu sednicu na kojoj su izvršili izbor nove uprave. Za pretsednika je izabran France Bevk, a u upravni odbor: Fran Albreht, Mira Pucova, Matej Bor, Pavel Golija, Anton Ingolič, Mile Klopčič, France Koblar, Ciril Kosmač, Ferdo Kozak, Filip Kolebatovič, Milan Šega, Josip Vidmar i France Vodnik.

PLENARNI SASTANAK UDRUŽENJA KNJIŽEVNIKA SRBIJE

U sredu, 4 oktobra ove godine, održan je plenarni sastanak Udruženja književnika Srbije na kome je Milan Bogdanović, pretsednik Udruženja, govorio o Letnjim susretima pisaca u Dubrovniku. Bogdanović je na ovoj plenarnoj sednici upoznao članove Udruženja o trodnevnim radnim sastancima koji su održani prošlog meseca u Dubrovniku između naših i stranih književnika i umetnika. Bogdanović je podvukao značaj susreta ovakve vrste, koji nesumnjivo znače ogroman doprinos međusobnom zbližavanju i saradnji naprednih pisaca u svetu. Naši pisci smatraju da ovu praksu treba i ubuduće sprovoditi, jer će se na tim susretima pružiti prilika našim i stranim piscima i umetnicima da izmenjaju misli po mnogim pitanjima literarnog stvaranja. Strani pisci takođe su izrazili želje i zahteve za susrete ovakve vrste.

BIBLIOGRAFIJA

Jožef Debreceni: **Hladni krematorijum.** Roman Izdanje »Bratstvo-Jedinstvo« Novi Sad 1950 Na mađarskom strana 165 din ?

Svetolik P. Ranković: **Gorski car.** Roman Predgovor napisao Velibor Gligorić. Izdanje »Jugoslovenske knjige« Beograd 1950, ćirilicom str 214 cena ?

Stevan Sremac: **Pripovetke.** Izdanje srpskog kulturno-prosvetnog društva »Prosvjeta« Zagreb 1950 ćirilicom, strana 536, cena 91 din

Henrik Sjenkjevič: **Pripovetke.** Izdanje »Matice srpske« Novi Sad 1950 ćirilicom, str 212, cena ?

Beleške

IZLOŽBA KNJAGA U ZAGREBU — Izdavačka preduzeća NR Hrvatske organizovala su, povodom Zagrebačkog velesajma, od 23 IX do 8 X, izložbu knjiga, koja je prikazala značajne rezultate izdavačke delatnosti u Hrvatskoj od oslobođenja do danas. O tome između ostalog svedoče i ove brojke: izdavačka preduzeća Hrvatske izdala su od 1945 do danas, prema tim podacima, preko 28 miliona primeraka knjiga i časopisa. Iz područja marksizma i političke publicistike izdato je preko četiri miliona primeraka, naučnih i naučno popularnih izdanja bilo je preko tri miliona. Na beletristiku otpada 4 miliona 500 hiljada primeraka a na muzička izdanja 280 hiljada primeraka, itd.

Svoja izdanja izložila su Matica Hrvatska, Državno izdavačko preduzeće Hrvatske »Zora«, izdavačko preduzeće »Kultura«, »Novo pokoljenje«, Izdavački zavod Jugoslavenske akademije, »Prosvjeta« (izdanja latinicom i ćirilicom), »Seljačka sloga«, »Glas rada«, Poljoprivredni nakladni zavod, Školska knjiga i Tehnička knjiga. Velik broj izloženih i ukusno raspoređenih knjiga i časopisa, kao i znatan broj muzičkih edicija i nešto likovnih izdanja privukao je pažnju posetilaca, koji su u velikom broju razgledali izložbu. Uz posetioce iz Zagreba izložbu su razgledale i mnogobrojne grupe đaka i ostale omladine kao i mnogo drugih posetilaca.

Na izložbi su glavno mesto zauzimala beletristička dela, a među ovima su se najviše isticala neka novija izdanja, kao napr. Marulićeva »Judita« (izdanje »Zore«), »Ljetopis popa Dukljanina (Matica Hrvatska), izbor iz dela Ante Kovačića, Josipa Kozarca, Luke Botića, Vjenceslava Novaka kao i izdanja savremenih jugoslovenskih pisaca. Uz beletristiku, bio je izložen velik broj političkih izdanja, zatim školskih i stručnih knjiga, među ostalim i školski atlas izrađen u kartografiji »Učila« u Zagrebu. Kako je uz izložbu bila uređena i prodavnica, posetioci su mogli odmah i nabaviti pojedina dela, kao i najnovije brojeve naših časopisa. Tako je ova izložba, uz propagandni, ispunila i neposredni praktički zadatak, da široke redove publike ne samo upozna i upozori na pojedina značajnija izdanja naših izdavačkih preduzeća, već da ih odmah i snabde delima naših i stranih pisaca.

OPERA HRVATSKOG NARODNOG KAZALIŠTA U ZAGREBU PROSLAVLJA OSAMDESET GODINA SVOGA RADA — Opera hrvatskog Narodnog kazališta u Zagrebu proslavila je četvrtog oktobra osamdesetogodišnjicu svoga rada Tom prilikom prvi put je izveden »Ekvinocio« novo delo hrvatskog kompozitora Ive Brkanovića

Pre osamdeset godina izvođenjem Zajcovog »Mislava« opera zagrebačkog kazališta počela je svoj rad. Do tog vremena ona nije postojala kao samostalna ustanova. Operske priredbe davale su dotle jedino nemačke pozorišne grupe za hrvatske velikaše i gospodu. Godine 1846 čuo se prvi put narodni jezik u operi »Ljubav i zloba« od Lisinskog. 1861 Hrvatski sabor doneo je zakon o kazalištu kojim se predviđalo osnivanje »Opere jugoslovenske«, a tek devet godina kasnije Sabor je odobrio toliko novčanih sredstava da se, pored drame, mogla osnovati i opera. Osnivač opere bio je dirigent i kompozitor Riječanin Ivan Zajc.

GOSTOVANJE SIMFONISKOG ORKESTRA I HORA CENTRALNOG DOMA JA U ZAGREBU — Simfoniski orkestar i hor Centralnog doma Jugoslovenske armije dali su 4 oktobra prvu priredbu prilikom svog gostovanja u Zagrebu. Kao solistkinja na koncertu učestvovala je pijanistkinja Melita Lorković, a dirigovao je Davorin Županić. Simfoniski orkestar izveo je uvertiru iz Mocartove opere »Figarova ženidba«, Betovenovu prvu simfoniju. Koncerat za klavir i orkestar u b-molu od Čajkovskog i uvertiru »Rienci« od Vagnera. Ovaj umetnički ansambl priredиće još tri koncerta na kojima će biti izvedena dela naših kompozitora Mokranjca, Gotovca, Odaka, Hercigonje, Skalovskog, kao i kompozicije svetskih majstora.

KONCERT ZINKE KUNC U LJUBLJANI — U dvorani hotela »Union« u Ljubljani održan je koncert operske umetnice Zinke Kunc uz pratnju orkestra Slovenačke filharmonije Dirigovao je Lovro Matačić dirigent opere u Skoplju. Na programu su bila dela jugoslovenskih i italijanskih kompozitora Ovaj koncert Zinke Kunc pretstavlja njeno prvo posleratno istupanje u Ljubljani. Zinka Kunc je, međutim, dobro poznata ljubljanskoj publici, jer je u Ljubljani i počela svoju umetničku karijeru.

U VOJVODINI OTKRIVENO NASELJE IZ PREISTORISKOG DOBA — U Vojvodini, blizu Vološinova, otkriveno je prošle godine arheološko nalazište zvano »Matiski brod«. U toku iskopavanja pokazalo se da su tu u neolitsko i bronzano doba živeli ljudi. Dosad je otkriven deo naselja koji sačinjavaju četiri kuće, udaljene jedna od druge pet do šest metara. Neke delove kuće, zajedno s uzvišicom, odnela je reka koja je menjala tok. Kuće su bile sagrađene od čvrstog materijala na površini terena. Po iskopanim predmetima vidi se da su se stanovnici tog naselja bavili ribolovom, zemljoradnjom, stočarstvom i izradom kamenog oruđa. Kamen za izradu kuća i oruđa ljudi su dovlačili rekom iz Erdelja, što se vidi po poreklu kamena. Ovo arheološko nalazište jedinstven je primer nalazišta ovakve vrste. Ono pretstavlja značajan prilog za proučavanje preistoriskog doba u Vojvodini.

ETNOGRAFSKA IZLOŽBA ZA DECU I PIONIRE — U Etnografskom muzeju u Beogradu otvorena je od pre izvesnog vremena etnografska izložba za decu. Na izložbi su izloženi etnografski predmeti, većinom igračke koje su izradila deca ili odrasli za decu. Izložba je, po svojim razmerama, podešena za decu tako da i oni najmlađi mogu videti izložene predmete. Ova muzejska izložba prva je te vrste u zemlji.

DUBROVNIK KAO SPOMENIČKA CELINA — Da bi se provela pravilna zaštita spomenika kulture u Dubrovniku, čitav je grad proglašen kao spomenička celina. Problematika čuvanja pojedinih spomenika i njihova namena, kao na primer praktična upotreba arhitektonskih spomenika, rešavaće se u odnosu na čitavu celinu Dubrovnika kao jedinstvenog spomenika. U tu je svrhu Savet za nauku i kulturu FNRJ obrazovao komisiju stručnjaka — konzervatora, arhitekata i istoričara umetnosti, sa zadatkom da ispita spomeničko stanje Dubrovnika, te da donese predloge za konzervaciju pojedinih spomenika kao i njihovo korištenje u praktičnom životu. Početkom meseca oktobra o g. komisija se prvi put sastaje u Dubrovniku.

Redakcioni odbor

Fran Albreht, Jovan Boškovski, Jože Horvat, Dušan Kostić, Tanasije Mladenović, Jovan Popović, Mehmed Selimović i Risto Tošović.

PRETPLATA ZA KNJIŽEVNE NOVINE

Za našu zemlju na 3 meseca 50 dinara, na 6 meseci 100 dinara i na godinu dana 200 dinara

Za inostranstvo: na 3 meseca 65 dinara, na 6 meseci 130 dinara i na godinu dana 260 dinara

Rukopisi se ne vraćaju

Broj čekovnog računa 101-903305

Poštanski fah 617

Odgovorni urednik: Jovan Popović, Beograd, Francuska broj ? — Štamparija »Borba« Beograd, Kardeljeva 81.